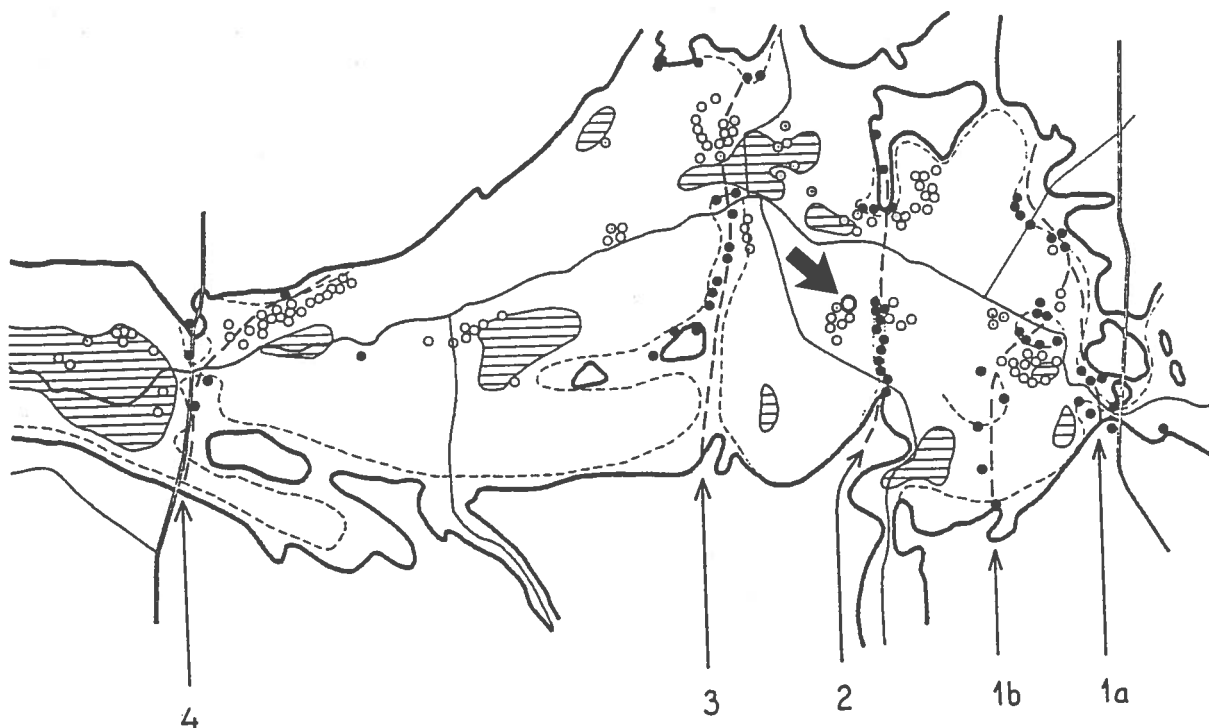

Nationalmuseets
Naturvidenskabelige Undersøgelser

Kongemosebopladsen - typelokaliteten i den vestsjællandske Åmose

af

Knud Andersen og Charlie Christensen

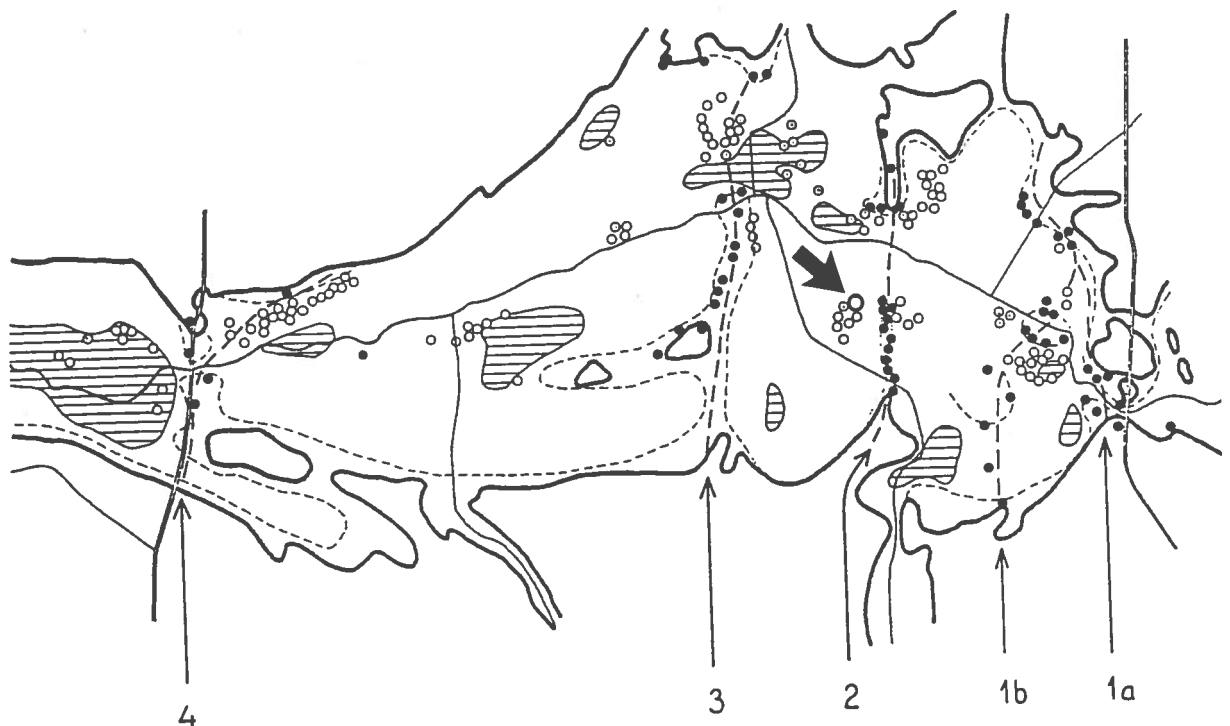

Nationalmuseets
Naturvidenskabelige Undersøgelser

Kongemosebopladsen - typelokaliteten i den vestsjællandske Åmose

af

Knud Andersen og Charlie Christensen

Forord

Kongemosebopladsen i den vestsjællandske Åmose har lagt navn til en 1000 år lang periode mellem Maglemose- og Ertebøllekulturen. Bopladsen blev udgravet i 1954-1956 af Svend Jørgensen, og publiceret af ham i en foreløbig artikel i Kuml 1956. Herefter er kun meget lidt lagt frem om pladsen: Enkelte kulstof-14 dateringer, er offentliggjort og Svend Jørgensen har mundtligt meddelt resultater af den grundige pollenanalytiske undersøgelse han i årene efter udgravningen har udført. Det arkæologiske materiale henlå i 30 år stort set ubearbejdet i de efterhånden stærkt musegnavede lærredssække.

På baggrund af de talrigt fremkomne kystboplads fra Kongemosekulturen i de efterfølgende år opstod efterhånden et ønske om en mere udførlig behandling af materialet fra den klassiske, meget store indlandsboplads. Foranlediget af fhv. rektor Knud Andersen, således som han selv fortæller i det efterfølgende, blev der sat skub i sagen i 1988. For midler fra direktionens pulje til tværfaglige projekter blev det store materiale i 1989 udpakket, sorteret og registreret. Det foreligger nu fuldstændigt ordnet og edb-registreret, lige til at gå til.

Knud Andersen hjalp Svend Jørgensen med udgravningen af prøvegrøfter på Kongemosebopladsen i 1954 og 1955. Som pensionist fik Knud Andersen efterhånden publiceret de sidste af de undersøgelser, som han i sine yngre dage havde været engageret i, Ulkestrup Lyng, Bjergby Enge, smuldbopladserne m.m., og vendte sig da mod Kongemosen. Han behandlede oldsagsmaterialet fra prøvegrøfterne, men havde svært ved at få resultaterne sat på papiret. Han følte også at han havde andre ting på hjerte, så det blev besluttet at forsøge med et interview.

Den 20 sept. 1991 mødte Claus Malmros og undertegnede derfor op på Bistrupgårdsvej i Birkerød medbringende en båndoptager. I to timer, kun med hjælp fra en lille lap papir med stikord, fortalte Knud Andersen veldisponeret og sprudlende om sit liv med arkæologien og om Kongemosebopladsen. Det var først hen mod slutningen, at det blev muligt for Claus og mig at indskyde et par bemærkninger. Båndoptagelsen er senere nedskrevet af fhv. overassistent Marie-Louise Larsson, og undertegnede har redigeret, opstillet tabeller og fundet billedmateriale frem om den spændende tid i Åmosen, hvor der blev gravet om kap med tørveskæret.

Efterfølgende udgave af interviewet er gjort færdigt til Knud Andersens 90 års fødselsdag den 9. febr. 1994. Den vil senere blive suppleret med en artikel af undertegnede omhandlende Kongemosebopladsens datering og geologiske indplacering. De to artikler skal tilsammen betragtes som et lille propagandaskrift for en endelig publicering af Kongemosekulturens typelokalitet.

Charlie Christensen
december 1993

Mig og arkæologien.

Jeg er jo egentlig slet ikke arkæolog i den forstand, at jeg aldrig har fået nogen uddannelse i den retning. Jeg er som bekendt cand. theol. og derefter cand. mag. i historie og det var min store lidenskab allerede fra jeg var dreng. For eksempel fik jeg nogle penge til min konfirmation, og jeg brugte 5 kr. til at gå hen og købe Saxos krønike i et pænt rødt bind. Den har jeg haft megen fornøjelse af, men nu har jeg givet den væk. Det vil altså sige, at jeg faktisk har måttet, jeg vil ikke sige lære mig det selv, for det har jeg jo ikke, men jeg har suget til mig og lusket mig ind mange steder, og derigennem fået en hel del at vide om, hvad arkæologi er.

Der er jo et par folk, som har betydet umådeligt meget for mig. Jeg generer mig ikke ved at sige, at en af dem, der til at begynde med lærte mig mest, det var Therkel Mathiassen. Jeg ved godt, at man retter megen kritik mod det, han gjorde. Men hans måde at færdes i terrænet på, og hans måde at undersøge det hastigt på, det var alligevel noget, der lukkede op. Og da hans bog om Gudenåkulturen kom i 1937, slugte jeg den selvfølgelig. På det tidspunkt var jeg allerede begyndt at læse en hel del arkæologi. Sophus Müller ikke at forglemme, ham kan man lære meget af. Så kom Clark med hans bog i 1936 om den nordeuropæiske, mesolitiske kultur, og den blev jo en inspiration af rang. Men jeg læste selvfølgelig meget mere. Jeg blev medlem af Oldskriftselskabet, og vi lavede lørdagsmøder derinde på afdelingen på Nationalmuseet. I ved forhåbentlig, at der findes protokoller med temmelig store referater over møderne, eller har I aldrig set dem? Det blev Troels-Smith, der lavede det meste, men jeg lavede også en masse, sådan med orientering om, hvad der var af arkæologi rundt omkring os ude i Europa og lidt videre omkring.

Så kom min praktiske forbindelse med arkæologien. Det begyndte med Svend Jørgensen. Han kom til Ordrup Gymnasium i 1937. Jeg havde da været der i 5 år. Jeg havde i den tid også registreret og ordnet deres temmelig store samling af flintsager, væsentlig selvfølgelig økser. Det fik jeg et skab til, og det blev opstillet derude. En dag jeg stod og rodede der, så kom Svend og sagde: "Sådan noget, det har jeg da også". "Hvor har du det?". Jo, det havde han derhjemme i Søndersted. Hvor stammede det fra?. Ja, det var jo fra Aamosen. Det var bl.a. fra Øgaarde før Westerby og Therkel kom der. Han havde gået og pillet ting op derude, og nede i Søndersted Mose havde han fundet en boplads på holmen, der ligger omtrent midt i mosen. Det lød jo vældig spændende, og så arrangerede vi en tur. Mig og vores naturfagslærer og så Svend. Vi tog ned og så på Søndersted, og det gav vældig mod på det. Det førte også til en lille udgravning og en beretning til museet, men der kom jo aldrig noget rigtig ud af det, for vi vidste for lidt om det.

Så kom tiden, da Therkel skulle til at grave på Øgaarde. I 1939 var han klar til at gå i lag med det. Så sagde Svend til mig, om vi ikke skulle prøve at komme med. Han vil sikkert gerne have et par folk gratis, det var han jo en mester i. Så vi gik ind til ham og

spurgte, om ikke vi kunne få lov at være med til det der nede. Jo, det kunne vi da udmærket, "hvis I selv vil sørge for logi og mad og sådan noget, og penge får I ikke for det". Det var helt i orden, og så kom vi derned. Svend havde fået sit lille hus deroppe på overdrevet i Sibberup, og der boede vi. Så tog vi derned og arbejdede med. Der blev taget et stort fotografi, som I måske kender fra Therkels bog over stenalderbopladserne, hvor vi jo begge og mange andre er med. Det var vældig spændende, selv om det også var noget besværligt.

Fig. 1. Deltagere i udgravningen ved Øgårde, juli 1939. Knud Andersen yderst til højre.

Jeg blev temmelig interesseret i de forskellige flintredskaber, så jeg henvendte mig en dag til Therkel og sagde: "Hvad er en stikkel for noget?". Jeg havde ikke anelse om, hvordan de så ud, og hvad de havde været brugt til. "Det kan vi da nemt klare". Så fandt han frem en hel række af dem, og det var faktisk det første, jeg vidste om dem. Jeg havde selvfølgelig også læst Troels-Smiths økseafhandling, som jeg stadig regner for en af hans virkelig gode ting. Det er jeg ikke sikker på, at folk er helt enige med mig i, men sådan ser jeg nu på det. En dag jeg sad og gravede, kom Therkel ned til mig og spurgte, om jeg ikke kunne hjælpe ham med at sortere. Jeg blev så sat til at sortere flint, som jeg faktisk ikke vidste meget om på det tidspunkt, og det lærte jeg selvfølgelig en masse af. Det var faktisk det første jeg rigtig lærte om arkæologi.

Men krigen kom. Min kone var fra Lemvig, og der tog vi op med den ældste af drengene i sommerferien, og efterhånden dem begge to. Vi skulle jo lave noget i sommerferien, og det blev at gå i vandet. Jeg ved ikke om I kender terrænet der oppe. Vinkelhage stikker frem omtrent ved udløbet af Lemvig fjord, og der var frisk vand og gode muligheder for at gå i vandet. Vi tog derud næsten hver eneste dag.

Tyskerne havde en besætning i Lemvig på et par hundrede mand. De skulle jo have noget at bestille, og de skulle også i vandet. Hvad gjorde de så?. De tog til Vinkelhage og tog vores gode badestrand. Så flyttede vi en tre hundrede meter mod nord og begyndte for os selv der. Vi plaskede rundt, og vi samlede sten og flint, og så opdagede vi, at på en lille revle, et halvt hundrede meter fra stranden, lå der flintsager. Der var en boplads. Vi blev jo interesseret i, om der også skulle være noget længere inde. Vi besluttede at grave et hul, for at se om vi kunne komme ned til det ved at grave igennem strandvolden. Vi satte et felt af på to gange to meter, og syntes jo det var vældig pænt. Så gravede vi, og da vi var kommet 1 meter ned begyndte vanskelighederne. Vandet sivede ind, og der kom sand og der kom grus og der kom sten, og det fyldte mere og mere, og vi fortsatte med at hive op. Vi nåede ned til kulturlaget, og vi fik også et par ting derfra, men så lukkede det hele. Vi havde til sidst kun et hul på 25 x 25 cm. Men ellers fik vi jo samlet meget op derude på Vinkelhage.

Så kom dyrlæge Stigaard, som I måske har hørt om. Den store igangsætter deroppe i Lemvig. Han var jo dyrlæge, og han kom rundt omkring på alle gårdene. Han snakkede med folk, og han fik oldsager fra dem. En dag sagde han til mig, om jeg ikke kunne tænke mig at ordne museets oldsagssamling, for den var der aldrig nogen, der havde gjort noget ved. Det gik jeg i lag med, og lavede en lille udstilling, en protokol og skrev kartotekskort og en indberetning om det. Jeg arbejdede der i 4 til 5 år, og resultatet af det, blev jo en lille artikel, jeg ved ikke, om I kender den - om stenalderen i Skodborg-Vandfuld herreder - som kom i Hardsyssels årbog 1943, og hvor jeg jo selvfølgelig efterlignede Therkels Gudenå-undersøgelser, noterede nøje hvor de havde sagerne fra, og hvad det var for noget.

Stigaard havde en svoger ude i Dybe Sogn, næsten ude ved Bovbjerg, ved noget der hedder Flansmose. Han havde samlet flint og sager op omkring der, og fået ting fra dem, da de gravede tørv op derude. Det var æltet tørv. De havde en maskine, hvor de æltede tørvemassen og kørte det igennem med en masse vand. En dag kom der en enkeltgravsøksse med skaft. De så den, da den kom op i pærevællingen der, og den kørte rundt og den kørte rundt, og da det var færdigt, var øksen udmærket, men skaftet var væk. Det er mig bekendt den eneste af enkeltgravsøkserne, der har leveret skaft, men det blev der ikke noget ud af.

Som sagt registrerede jeg fundene i de to herredder, og det gjorde jeg selvfølgelig efter Therkels mønster. Det meste kunne kun lægges ind sognevis, fordi folk jo ikke viste, hvor de havde fundet tingene. Jeg fartede rundt på cykel i de sommerferier, og var ude og snakke med folk. Det var meget sjovt, for de var vældigt interesserede, de allerfleste af

dem. Der var ikke spor vanskeligheder med at færdes. Det er jo noget som vi også lærte i Aamosen, at hvis man bare snakkede godt nok med folk, så kunne man gå, hvor man ville, og så kunne man nå alt det, man ville. Om artiklen havde nogen stor betydning, det ved jeg ikke. Therkel var ret imponeret af museet deroppe, og erklærede, at det var den bedst ordnede stenaldersamling i Hardsyssel. Det var meget rart. Så rankede man sig. Men det hørte jo op. Jeg var kommet igennem oldsagsmængden der oppe, og havde ikke mere.

Fig. 2. Udgravnings-
lejren i grusgraven ved
Øgårde.
Fotograferet omkr. 1942.

Fig. 3. Udgravnings-
lejren ved Øgårde.
5 maj 1945

Så var vi blevet gode venner med Troels, da han gravede på Øgårde. Han og Svend, de snakkede meget. En dag sagde han til Svend: "Du er jo vant til at tælle blodlegemer".

Han havde noget ude på Danmarks Højskole for Legemesøvelser i Nørre Alle, hvor han talte blodlegemer. "Har du ikke lyst til at komme ind og tælle pollen". Han spurgte selvfølgelig, hvad det var, hvordan det gik til, og så kom han derind. Han blev sat til at tælle pollen, og det blev unægtelig noget af en rekordpræstation. Han er vel den i verden, der har talt flest pollen overhovedet.

Fig. 4. Svend Jørgensen i udgravningslejren. 1945.

Fig. 5. Troels-Smith i udgravningslejren. 1945.

Det blev til et årelangt venskab mellem Svend, Troels og mig. Også fordi Therkel, da han gravede på Øgaarde, var interesseret i de andre bopladser i Aamosen. Han gik rundt til knoldene, hvor der var fundet nogle oldsager, og så på det. Så sagde han til Svend: "Du er jo kendt her på egnen. Du er vant til at færdes her på din jagt og så videre. Kunne du ikke overtage noget af det at finde bopladser?". Det sagde Svend selvfølgelig ja til, og

så fik han mig med på den også. Det førte til vores opsporing af bopladser. Vi fandt en masse, og på alle de knolde som var synlige - det var ikke dem alle, der rakte op over tørvelaget - men på alle dem, der var synlige, der fandt vi selvfølgelig oldsager.

Men så begyndte de med smuldharvningen, og der begyndte at dukke bopladser op ude på selve mosefladen. Dem kiggede vi på, og samlede op og noterede nøjagtig, hvor det var og lavde kort over dem. Det var de specialkort, som I vist kender fra min bog "Stenalderbebyggelsen i den Vestsjællandske Åmose", kaldet "den grønne" (fig. 6)

Så gik vi til Terkel og sagde, at det her da vist var vigtige ting. Ja, det indrømmede han gerne, og han var glad ved alt det vi kom med af underlige og sjove ting og nye fund. En dag erklærede han hjemme til sin kone: "De satans adjunkter". Vi havde nemlig fundet en boplads ude ved Skellingstedbro, og han havde lige afsluttet manuskriptet til sin stenalderbog om Aamosen. og så kom vi med en helt ny boplads. Men den kom med og fik nr. 16a eller sådan noget lignende, for der var ikke plads til den på anden måde.

Jeg havde jeg den frækhed at sige til Therkel, at jeg faktisk troede, at de bopladser herude på mosefladerne ville være af afgørende betydning, når vi skal til at skrive en samlet oversigt over, hvad der er fundet i Aamosen. For de små bopladser, de er åbenbart rene, i hvert fald er indblandingen i dem meget lille. Vi ville få et område med et fast inventar, som vi kunne bestemme, og der havde vi noget at bygge op på.

Det blev til en voldsom vandren rundt. Vi fartede rundt i mosen fra morgen til aften. Der var for eksempel en dag, vi skulle ud på Hesselbjerggaard og se på en boplads. Vi var taget hjemmefra kl. 7, og havde spist morgenmad. Så kom vi derud og fandt hvad der var. Derefter kørte vi ind til Kongstedbopladsen, og endelig tog vi til Skellingstedbopladsen. Alle steder optegnede vi, hvorledes oldsagsspredningen var. Frokosten blev spist kl. 3.

Vi havde en god fordeling af arbejdet. Når vi kom til en sådan boplads, så gik Svend altid ind til centrum, hvor der var mest og samlede op, og jeg, der jo har mine skøre ideer, gik ud i periferien for at se, hvor langt flinten kunne spores. Derved fik vi både omfanget af bopladsen og det centrale, og det var tilstrækkeligt til at vise, hvad det var for noget vi havde fundet. Det kan man se i "den grønne", og på de specialkort jeg lavede og næsten fik slidt op i årenes løb.

En dag var vi ude på Orelunds moser ude i den vestlige del af Aamosen, næsten ude ved Skellingstedbro, og der fandt vi på en smuldmark en lille forhøjning. Der var flint i massevis, der var mikrolitter, og der var mange andre ting. Det var en Maglemoseboplads. Og så var der stumper af bark, små stumper, tommelange, altså helt slået i stykker. Da vi havde set lidt på det, erklærede vi enstemmigt: Det er resterne af en hytte. Sådan en må vi have fat på inden den er ødelagt.

CC: Var det almindeligt at finde barkstykker på bopladserne ?

Nej, det var ret sjældent vi gjorde det. Barkstykkerne blev jo harvet i stumper og stykker, og når de lå og tørrede, så blev de ødelagt. Der kan have været bark på mange af bopladserne, og jeg tror faktisk der har været på de fleste af dem.

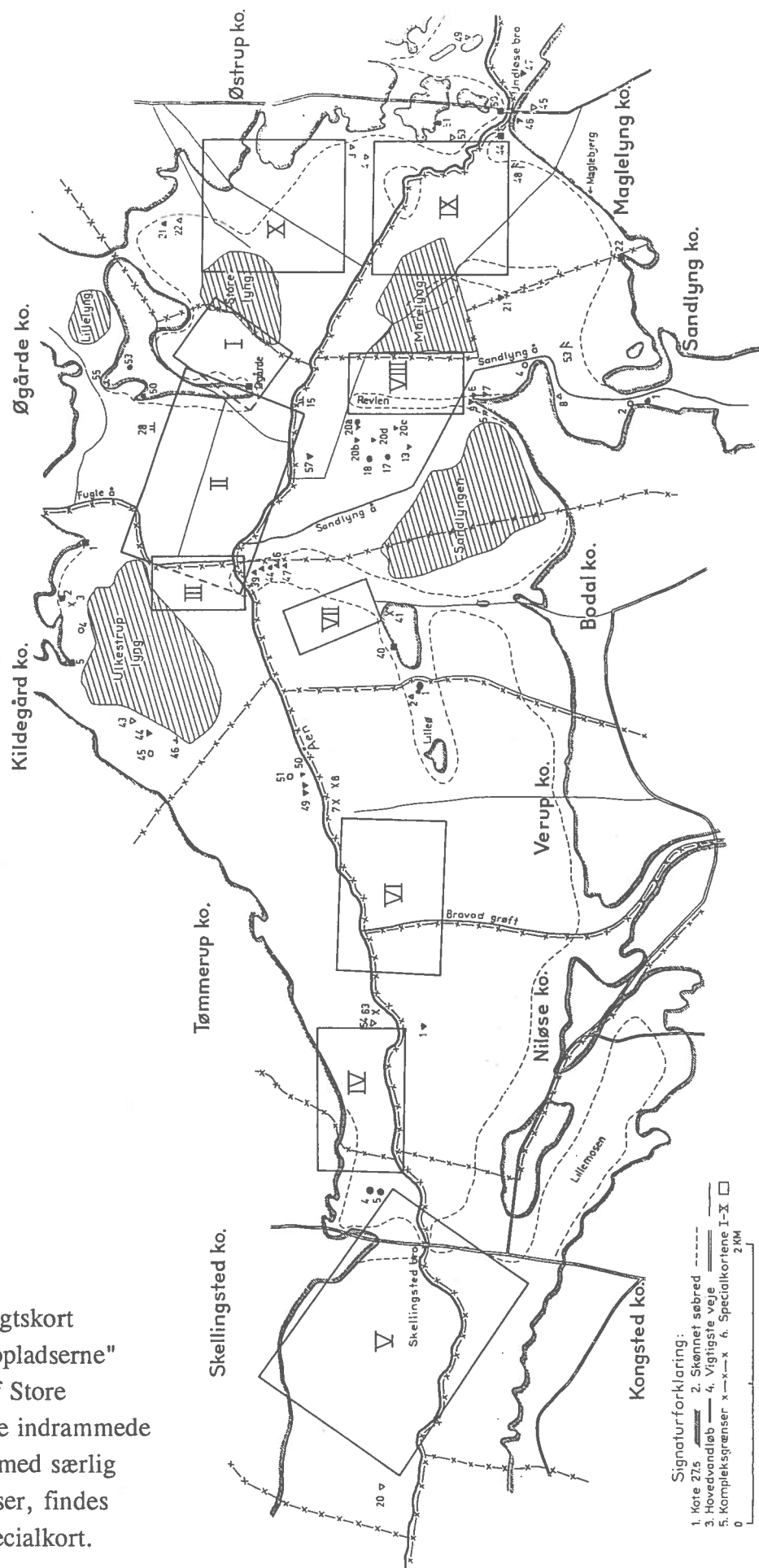

Fig. 6. Oversigtskort over "smuldbopladserne" i østlige del af Store Åmose. For de indrammede områder I-X, med særlig mange boplads, findes detaljerede specialkort.

Så kom udnyttelsen af det store areal syd for Ulkestrup Lyng. Det var et entreprenørfirma der stod for det, og de skulle levere vældige mængder af tørvesmuld til bl.a. Tuborg og flere andre store foretagender inde i byen.

CC: Var det ikke 10 jernbanevogne, der gik til København hver dag?

Jo, men det var nu syd for åen, ovre fra Bodal. Det var her der var et lokomotiv, hvorom Brorson Christensen erklærede: "Hvor er det synd, for det kører altid opad". For når det kom med sine 2 vogne bagefter, så sank sporet nemlig ned i den bløde tørvejord.

CC: Det var måske der Brorson fik sin interesse for lokomotiver?.

Ja, det tror jeg. Han var nu sjov. Manden var ikke nogen, skal vi sige, stabil arbejdskraft. Han havde sine ideer, og de var spændende og sommetider var de fantastisk gode, sommetider var det noget vrøvl. Men det var sjovt at være sammen med ham.

Så blev det regnvejr i juni 1947, og Svend kom sammen med skytten oppe fra Kongsdal og sagde, at der var dukket nogle store flintsamlinger op dernede ved Ulkestrup Lyng. Det var de vestlige pladser, der var fremme, Ertebøllepladserne, og dem kastede vi os over og undersøgte og samlede op i hundredevis af ting.

Og det regnede, og det regnede, og de gravede en dræningsgrøft på det østlige område. En dag kom Svend forbi og fandt nogle Maglemosetrekanten, brede trekanten, i det der var smidt op fra grøften. Det var vældig sjovt. Så havde vi en plads. Der gik 14 dage, og så måtte de uddybe dræningsgrøfterne, og da kom jeg forbi på vej ud til de vestlige pladser og så noget nede i bunden af grøften. Der stak et stykke bark ud, så stort som en hånd. Det lå nede på kulturlaget. Så sagde jeg: "Her har vi hytten", og Svend og jeg styrtede hjem til Troels i udgravningslejren og fortalte ham det. Han kom jo ud og så på det, selv om han dårligt nok var vågnet fra sin middagssøvn, og erklærede, at det måtte der gøres noget ved.

Vi stak et udgravningsfelt ud, og vi var så heldige, at vi valgte nulpunktet ude nordøst for pladsen, godt 10 meter fra det sted, hvor vi mente der var noget rigtigt, og så langt oppe imod nord at vi mente, at der ikke var noget videre. Så delte vi det ind og fik udgravningsfeltet til at dække lige præcis hyttens omrids. Det var et held, at vi gjorde det på den måde. Jeg havde været på udgravning for Troels over på Tingbjerggaard, og der skulle jeg også grave med sådan fast målesystem. Det kom til at ligge så uheldigt, at det blev negative tal i begge retninger, og jeg havde et mas med de tal, og jeg svor på, at jeg aldrig nogensinde ville grave på en plads, hvor der var så fjollede vilkår for det. På Ulkestrup blev det fuldkommen som det skulle. Kun et par steder kom vi udenfor det planlagte system, men der var næsten ingen ting.

Vi blottede barkgulvet og stammegulvet derinde, og det vakte jo opsigt. Becker kom farende, og Nørlund var nede og se på det. Childe dukkede også op og var vældig interesseret, men han var langt mere interesseret i Ertebøllepladserne ovre i det vestlige område. Svend og jeg gik derover med ham og spurgte ham, om han gerne ville se nogle oldsager. Jo, det ville han da forfærdeligt gerne, for Ertebølleoldsager var jo ikke

ligefrem almindelige i England. Så begyndte vi at samle tværpile op. Jeg fik en lille håndfuld og gik hen til ham og spurgte, om han ville have dem. "Må jeg få dem?" spurgte han. Hans øjne strålede som om, det var juletræet, der var tændt. Det måtte han selvfølgelig gerne. Så kom Svend med en endnu større håndfuld tværpile, og han stirrede, og så begyndte han at stoppe dem ned i sine vestelommer. Jeg tror han fik et halvt hundrede stykker eller sådan noget. Det var altså en fornøjelse at se den berømte mand blive så barnagtig glad over tingene. Det var lige noget, som vi syntes om, så han havde en høj stjerne hos os fra den dag. Clark var også derude, og han var selvfølgelig voldsomt interesseret. Og der kom jo mange andre. De kom nede fra Slesvig-Holsten og fra Holland, f. eks Waterbolk. Nå, men jeg skal vist ikke snakke mere om disse ting, for det kan man jo læse i mine publikationer om Ulkestrup.

CM: Hvor lang tid tog udgravningen på Ulkestrup?

Vi gravede fra 1947-1950, fordi vi jo fandt den anden boplads syd for, Ulkestrup, hytte 2, og Troels forlangte, at vi skulle lægge nogle store forbindelsesgrøfter ud for at se, om der var forbindelse mellem dem. Det var der ikke.

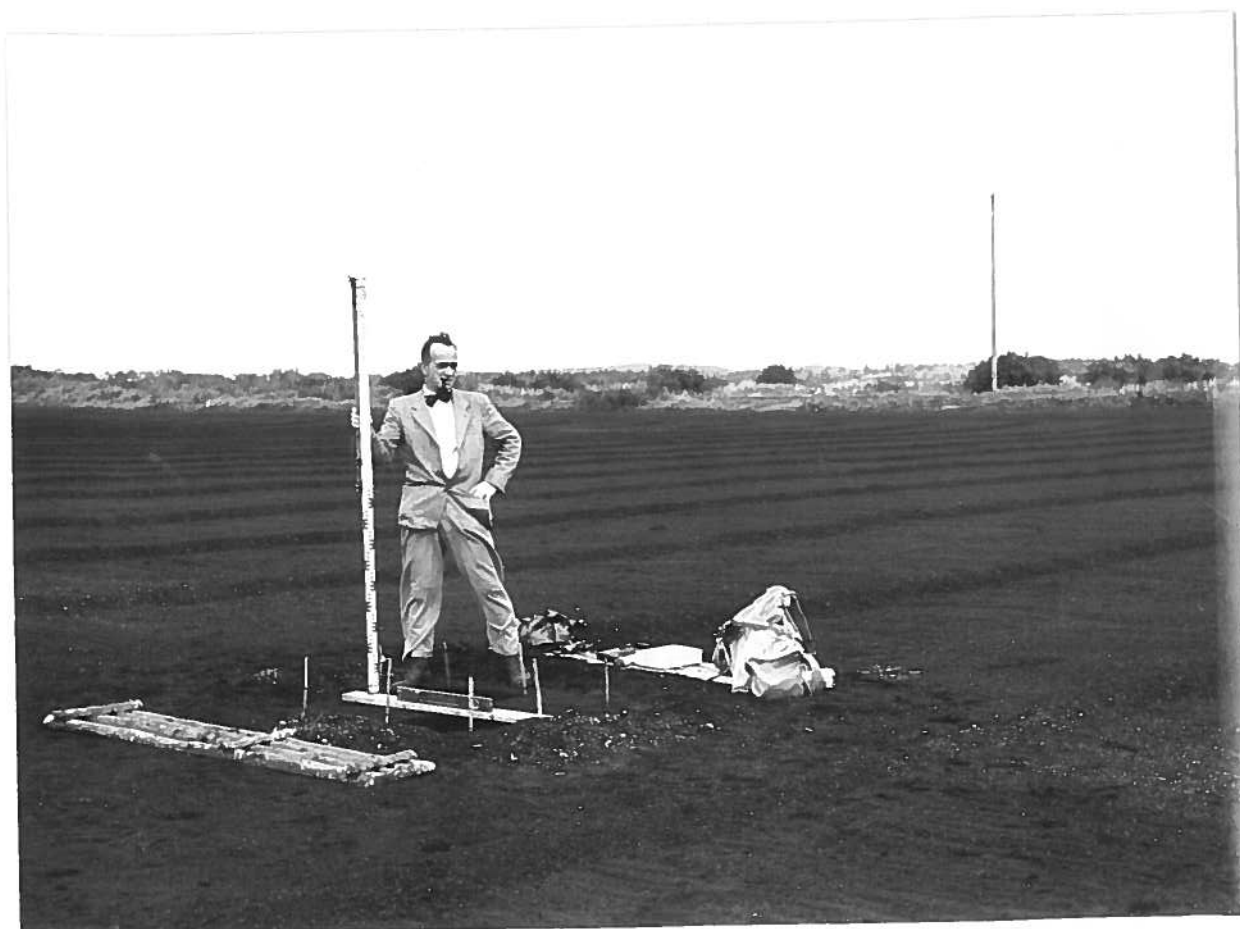

Fig. 7. Knud Andersen under udgravningen af Muldbjerg-bopladsen, formentlig 1952.

CC: Når nu du snakker, så lyder det som om I altid var nede i Aamosen. Men det var vel kun sommerferier. I kunne vel ikke nå at tage derned på en week-end?

Altså, vi tog derned i juleferien, vi tog derned i fastelavnsferien, og vi tog derned i påskeferien. Jeg husker særlig påskeferien 1940, det var som bekendt de sidste dage af marts, altså kort før besættelsen den 9. april. Vi fartede rundt, og Jakob Estrup, sønnen oppe fra Kongsdal var ofte med. Han var meget interesseret, og var en dygtig mand ude i terrænet. Vi gravede selvfølgelig også i efterårsferien, men det var jo småt, hvad vi kunne nå.

CC: I cyklede derned?

Jaja, jaja, det gjorde vi da rigtignok, i blæst og regn, vi havde altid modvind. Det var nu ikke så mærkeligt her fra København.

CM: Havde I så alle fundene med tilbage?

Ja, ja, rygsække fulde. Jeg havde en gang været på en af Tingbjerggaardpladserne i fastelavnsferien, og havde gravet et par kvadratmeter ud på Tingbjerggaard Syd. Jeg havde en rygsæk fuld, jeg ved ikke, hvor meget den vejede, det må vel have været 20-30 kilo eller sådan noget. Det blæste og det blæste, det var modvind, og jeg skulle op ad en bakke. Da jeg var kommet halvvejen op, så gik cyklen og jeg bagover. Jeg havde rygsækken på nakken, men jeg væltede heldigvis ned i grøften, så der skete ikke oldsagerne noget. Der kom nogle hudafskrabninger og sådan noget, men det var jo småting. Nå, sådan er den slags sjove ting, man oplever. Men så tror jeg ikke, jeg skal sige mere om det her, for nu må vi over til det andet, nemlig Kongemosebopladsen.

Fig. 8. Pollentællerummet på Nationalmuseet, Ny Vestergade 11, baghuset. Fot. 1957, et år efter at det tidligere Moselaboratorium blev en selvstændig afdeling. Ved mikroskoperne ses fra venstre Troels-Smith, Svend Jørgensen og Bent Fredskild.

Kongemosebopladsen

I 1952 var Svend engang, jeg kan ikke huske hvad årstid, ude på en rekognoscering, og da fandt han Kongemosepladsen. Der var harvet smuld og derefter gravet en drængrøft igennem. Der lå da tusindvis af stykker flint på overfladen. Det blev der ikke gjort noget ved i første omgang. Troels havde ikke tid til det, og Svend skulle jo passe sine pollentælinger. Og jeg havde heller ikke tid, for vi byggede skole i årene fra 1952-1956. Vores rektor blev syg, jeg blev konstitueret og havde hele besværet med tilrettelæggelse af den nye skole og med at ansætte tyve nye lærere. Så i de år fik jeg næsten ikke tid til at komme i Åmosen. Men Svend kom alligevel i 1954 og sagde, at jeg skulle ned og se på det her. Ja, det ville jeg gerne, jeg tog derned, og vi var ude og se på Kongemosen. Der lå flinten i en pæn stribe øst/vest. Så sagde han, at han gerne skulle have en prøvegrøft på langs igennem det, der var selve bopladsområdet. "Det kan jeg måske godt påtage mig, hvis jeg får hjælp af et par stykker", sagde jeg.

Fig. 9. Svend Jørgensen under udgravning af Kongemosebopladsen. 1956, Samvirke fot.

Og i sommerferien 1955 gravede vi så en prøvegrøft, som blev 43 m lang. Vi gravede den i første omgang stik øst/vest, og så gravede vi en stikprøve lidt op mod nord. På udgravningsplanen (fig. 10). kan I se mine prøvegrøfter. Dem gravede jeg med bistand af Frida Sorgenfrei og hendes mand Axel Wiberg, der begge to var ansat ved min skole. Vi

gravede ud metervis, men målte ikke oldsager ind i den enkelte kvadratmeter. Men tingene blev holdt hver for sig og blev lagt i små sække. Jeg pillede alle pilespidserne fra, lagde dem i tændstikæsker for hver sit felt og skrev nøje på hver tændstikæske, hvad felt det var. Det fik jeg god fornøjelse af, som I skal høre senere. Vi gravede også en tværgrøft ud til den gamle søbred. Det var i sommeren 1955.

Sandlyng-Komplekset, Ks.

Stenmagle Sogn. Alsted Herred. Sorø Amt.

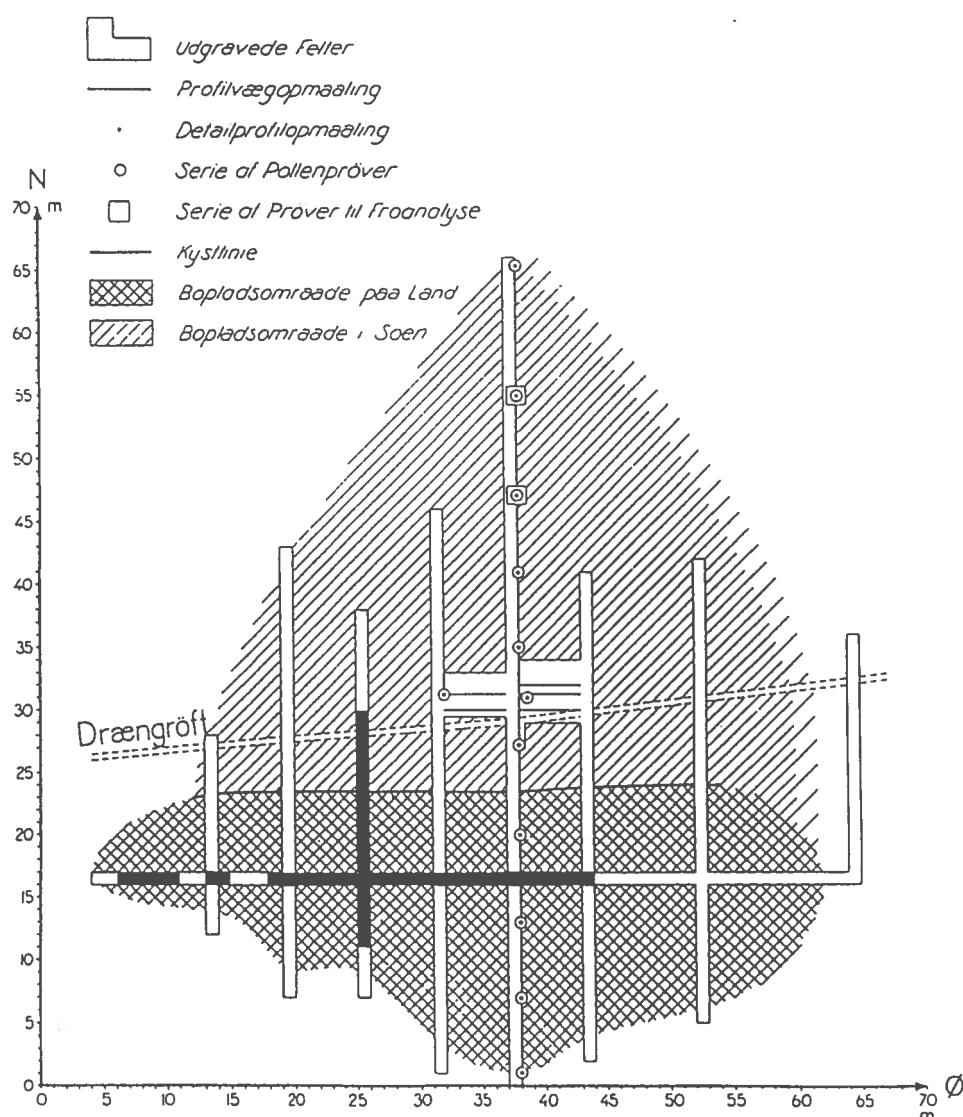

Fig. 10. Kongemosebopladsen. Udgravningsplan 1954-55. Knud Andersens prøvegrøfter er angivet med sort (felterne Ø 25-26/N 23-29 blev udgravet i 1954, resten i 1955). Se endvidere udgravningsplan 1954-56.

Hen på efteråret, da de årlige Åmosebevillinger endelig var kommet, fortsatte Svend udgravningen, men da var jeg spændt hårdt fast på skolen, og kunne ikke komme nogen steder. Det gjaldt også i 1956, hvor Svend lavede det sidste på udgravningen. Ja, jeg nåede der ned et par gange og var med til at grave felter ud, hvor der blev gravet systematisk. Alt det andet blev jo summarisk udgravet, det gik i sækkene.

CC: Det var synd, du ikke var mere med. Svend gravede det jo meget geologisk. Der kunne godt have været brug for en arkæolog også.

Ja, det kunne der i aller højeste grad, men der var jo ikke noget at gøre. Så dette blev altså min indsats på Kongemosen. Svend gravede den, og jeg kunne ikke få ham til at grave oppe i selve bopladsområdet, undtagen altså grøfterne. Der blev gjort særlig meget ud af hans lange grøft i Øst 38, hvor han gravede systematisk i hele dens længde. Man kan sige forskelligt om den måde at grave ud på.

Det var Svend, der fastlagde det, og han var meget forhuppet på, at det blev ham, der gravede det ud, og ham der gennemgik oldsagerne. Jeg måtte love, at jeg ikke ville se på oldsagerne fra Kongemosen, og det overholdt jeg stort set. Undtagen en enkelt dag, hvor jeg oppe i udgravningslejren så en sæk stå åben. Så kunne jeg ikke dy mig, men væltede det ud og kiggede på det. Så kom Svend. Ih, hvor blev han gal i hovedet. "Har jeg ikke sagt, at det må du ikke?". Ja, det måtte jeg jo indrømme, og pakkede det dydigt sammen. Siden har jeg ikke set oldsagerne derude fra, før i 1986, som jeg snart skal fortælle.

Svends udgravning var geologisk bestemt, udelukkende geologisk. Han ville finde de gamle lag, og han ville finde steder, hvor man kunne tage pollenserier, og hvor man kunne tegne profiler op. Og det gennemførte han.

Som sagt blev alle oldsagerne lagt i små lærredssække. Det blev en anseelig mængde. Og der lå det og sov, indtil en dag i 1986, hvor Mogens Jacobsen kom op nede fra 8. afdelings oldsagskælder og sagde: "Her er noget, du skal se, for der står Knud Andersen på det". Det var fundene fra prøvegrøften.

CM: Det var dine tændstiksæsker.

Ja, ja, og også sækkene med oldsager. Dem gjorde jeg nu aldrig noget ud af, men jeg gjorde som bekendt noget ud af pilespidserne fra tændstikæskerne. Og det er stort set hvad jeg ved om Kongemosebopladsen. Mit kendskab til den er yderst begrænset. Jo, efterhånden ved jeg også lidt om, hvordan oldsagerne er fordelt ud i grøfterne. For der skete jo noget en dag i efteråret 1988, hvor jeg havde kigget på de her pilespidser, som Jacob var kommet med. Jeg blev så gal i hovedet. Nu havde det her ligget i 30 år, og der var ingen, der havde gjort noget ved det. Der var ikke en gang afsat et A-nr. i 1. afd. til bopladsen.

Jeg gik til Troels og til Tauber, og sagde temmelig irriteret, at det her, jeg var lige ved at sige svineri, kunne museet faktisk ikke være bekendt. Det kommer I til at gøre noget ved. De så jo begge sådan lidt beskæmmet ud, for de måtte jo indrømme, at jeg havde ret. Så gjorde jeg ikke mere ved det, men de to snakkede sammen, og gik til Povl Otto

Nielsen, som jeg også havde snakket lidt med om det. Han var fyr og flamme for, at der skulle gøres noget ved det. Der blev sendt en ansøgning til rigsantikvaren om at få det store oldsagsmateriale gennemgået og registreret. Så vedtog direktionen i november 1988 at give et lille hundred-tusind kr. til ordningen af det.

Og det blev så ordnet. Brinch Petersen blev blandet ind i det også, for han skulle jo helst kunne pege på nogle studerende til at gøre arbejdet med at registrere. Peter Vang Petersen kendte jo også dem derovre på instituttet, og snakkede med om det, og de blev enige om tre piger, som studerede arkæologi og som havde været med i Vedbæk: Lykke Johansen, Iben Skibsted Klæsøe og Benedikte Aaf Bjørnvad. De gjorde det store arbejde; og det blev gjort, jeg er lige ved at sige, mønsterværdigt. Det var selvfølgelig begrænset, hvad de skrev om de enkelte oldsager, men de fik dem skilt ud efter kategorierne, og de fik noteret for hver enkelt felt, hvor meget, og hvad der var fundet i dem. Det findes på dataark, som står derinde i de her samlebind.

Jeg havde selvfølgelig tænkt mig, at jeg selv skulle have haft gjort noget ved det, og jeg begyndte også på det, men der kom noget i vejen. Juleaften 1987 kollapsede jeg, da jeg skulle i seng. Det var en mindre blødning der oppe, og jeg blev lagt på hospitalet. Jeg lå oppe i Hørsholm, og de behandlede mig godt. Jeg blev sendt hjem med besked om, at det var der ikke noget at gøre ved, ud over jeg skulle drikke mindst to liter væske hver dag, og det har jeg levet med siden. Jeg er så svimmel, at jeg dårlig nok kan klare mig uden stok herinde og slet ikke ude.

Det forhindrede mig i at gå i lag med den øvrige del af fundet. Jeg har ikke set meget af det, jeg har faktisk ikke set indholdet i en eneste sæk. Jeg kender det kun fra registreringerne på dataarkene, som jeg løb igennem. Mit kendskab til Kongemosebopladsen er hovedsagelig prøvegrøften, og det er selvfølgelig både godt og dårligt. Det er et overskueligt materiale og ensartet. Der er faktisk ikke fremmedelementer i det, jeg er ikke stødt på et eneste. Peter Vang Petersen og Nanna Noe Nygaard har hver for sig peget på bensager, som egentlig ikke hørte sammen med det, urokse f. eks., men den historie kan vi komme tilbage til, for den har måske sin forklaring. Jeg er ikke sikker på, at de hører med til selve fundet.

Se, så havde jeg taget fat på de her skævpile fra prøvegrøften, og så besluttede jeg, at det skulle der gøres noget mere ved. Jeg fik hele materialet frem. I har vist set en hel del af det ligge fremme. Det så jo noget broget ud, men jeg noterede op for hver enkelt felt, målte hver enkelt pilespid, og lavede nogle elendige skitsetegninger af dem. De findes på blade, som ligger derinde på afdelingen. Det er altså det materiale, jeg bygger mine spekulationer om skævpilene på. Det er selvfølgelig et begrænset materiale, men det er et væsentligt materiale.

CC: Hvor mange pilespidser indgik der i din undersøgelse?

I grøften var der 209 stykker, som kunne måles og altså beskrives. Dertil kom et næsten lige så stort antal af brudstykker, forarbejder og mikroburiner. Det løber op til et lille 1000 stk. Og det er faktisk nok til at give en beskrivelse af disse pile, deres brudstyk-

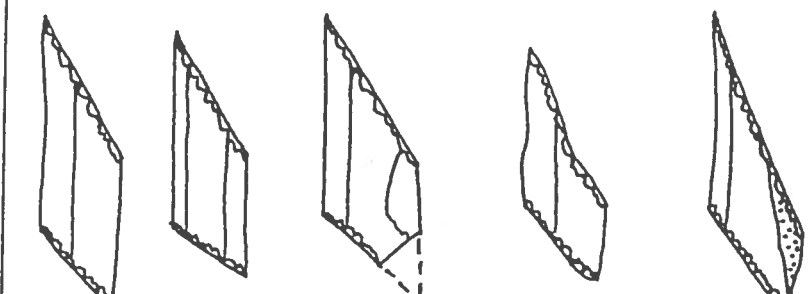
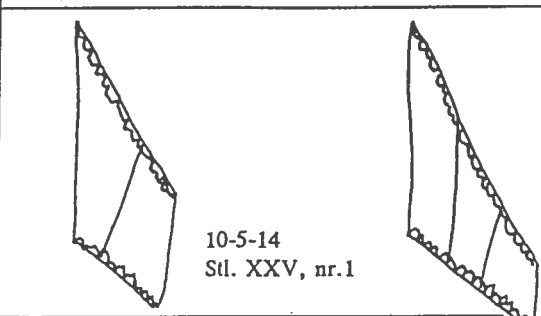
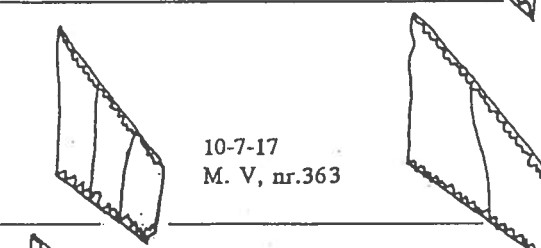
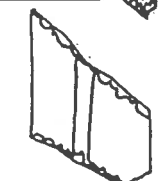
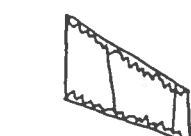
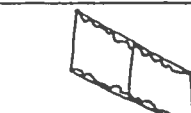

type	antal	
I	21	 <p>10-4-14 Ks. N16, Ø43, nr.1</p> <p>10-3,5-13 Ks. N16, Ø43, nr.2</p> <p>10-5-14 Ks. N16, Ø43, nr.3</p> <p>10-5-15 Carstensminde Vebæk 1937, fig. lj</p> <p>10-5-16 Frihavnen</p>
II	55	 <p>10-5-14 Stl. XXV, nr.1</p> <p>10-6-16 Bodal IV, nr.1</p>
III	64	 <p>10-7-17 M. V, nr.363</p> <p>10-8-17 Stl. XXV, nr.2</p>
IV	46	 <p>10-9-17 Ul. Ø. IV, nr.1</p> <p>Flækkebredden mindre end æglængden type I-IV (skævpile): 186 stk</p>
V	18	 <p>10-14-21 Ul. Ø. IV, nr.338</p> <p>Flækkebredden større end æglængden type V-VII (tværpile): 23 stk.</p>
VI	3	 <p>10-18-25 Mo. I, nr.244</p>
VII	2	 <p>10-26-35 Mo. I, nr.351</p>
sum	209	

Fig. 11. Pilespidser fra Knud Andersens prøvegrøft på Kongemosebopladsen fordelt på syv typer (figurtekst fortsættes på næste side).

Tekst til fig. 11 (fortsat):

De syv typer er karakteriseret ved udvalgte pilespidser fra forskellige bopladser, gengivet i naturlig størrelse. For hver pilespids er angivet ægbredde, flækkebredde og længden af den lange diagonal. Ægbredden er sat til 10 mm, og de to andre mål er omregnet i forhold hertil. Typerne er opstillet efter den gradvise forøgelse af de to sidste mål.

Det er en ubestridt og gammelkendt opfattelse at skævpilen gradvis ændres til tværpilen. Det sker ved en formindskelse af æglængden, således at flækkebredden efterhånden bliver større end æglængden. Grænsen herfor sættes klart mellem typerne I-III (140 stk.) og V-VII (23 stk.). Type IV indtager en uklar mellemstilling.

ker, deres forarbejder og hvilken type de var. Jeg stillede dem op og lagde dem foran mig. Jeg fandt også en hel del frem fra andre Kongemosepladser i Aamosen og lagde dem op, sådan som jeg syntes, det skulle se ud. Det blev til den typetavle, som jeg har her (Fig. 11).

I materialet fra prøvegrøften var der rhombiske spidspile, som Therkel kaldte dem, skævpile vil jeg kalde dem, og der var sene skævpile samt tværpile. Der kom ialt 7 grupper ud af det. Det er muligt, at den første skulle deles i to. Så slog det mig, at det ikke er muligt at sammenligne dem direkte, fordi de er så forskellige i størrelse. Hvad kunne man gøre ved det? Nu har jeg altid været bidt af lidt statistik, selv om jeg ikke har meget forstand på det. Men til husbehov går det jo. Så sagde jeg: Vi må have en eller anden fællesnævner, som kan sige noget om det. Jeg havde læst Clarks bog fra 1975, som I måske kender. Og Peter Vang Petersens afhandling om piletypologi, hvorfra denne tegning stammer (fig. 12).

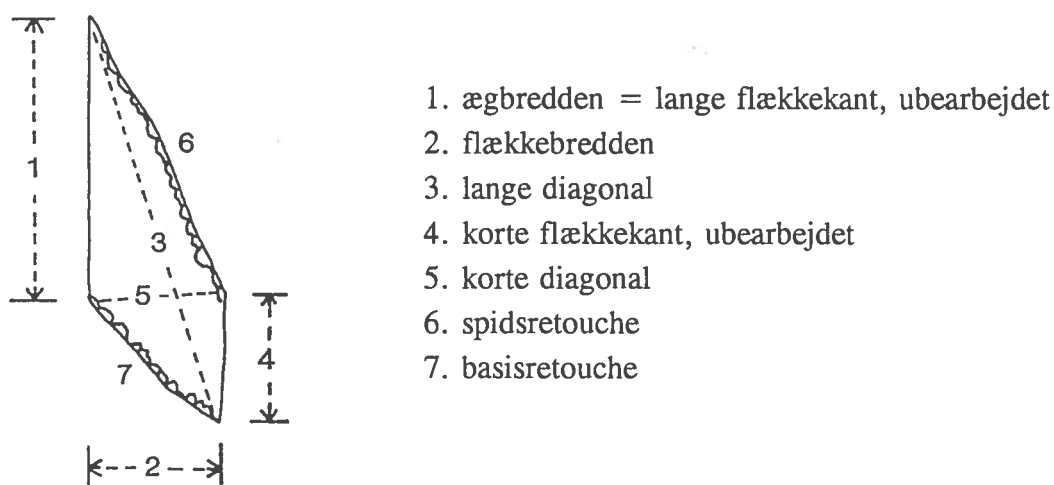

Fig. 12. Pilespidser med angivelse af de mål der kan tages. Efter Vang Petersen 1977. Mål nr. 2 er tilføjet af Knud Andersen. 5 er enten = 2 eller en anelse større. Til bestemmelse af formen behøves kun 1, 2, og 3.

Peter Vang Petersen navngiver og måler ægbredde, spidsretouche, basisretouche, lange diagonal, korte diagonal, og så selvfølgelig også kortsiden. Kortsiden og den modstående side er altid ubearbejdede. Der kan være slagmærker eller slidmærker på dem, men de er ikke retoucherede.

Clark havde nogle pilespidser fra Althins udgravning ved Häljarp ved Landskrona. Det er fra de nedre lag og ligner jo gevaldigt nogle af mine fra Kongemosen. Det er ret interessant at vide, at sådan så de ældste ud derovre. Så skrev Clark noget om, at forudsætningen for det her må være en brat ændring af flintflækketeknikken. For til fremstilling af Kongemosepile kræves der store, kraftige flækker, og det har man ikke i Maglemosekulturen. Clark havde jo i sin tid registreret de såkaldte brede trapezer, det er vist fra 1957, og der havde han givet nogle forbløffende tegninger af, hvordan de så ud i Forasien, i Middelhavsområdet og op gennem Vesteuropa. Dog ikke i England, for der var der ikke nogen, og der har de stadigvæk ikke fundet virkelige skævpile.

Det var de brede trapezer, og de ser jo mærkelige ud på Clarks tegning. For det første er de systematisk vendt sådan, at den retoucherede spids vender omvendt i forhold til mine tegninger, d.v.s. op til højre og ikke op til venstre. Jeg har spekuleret over, om han er kommet til at spejlvende dem.

CM: Ja, det er nærliggende.

Ja, for det er usandsynligt, at de alle sammen skulle være konsekvent vendt anderledes. Men det han lagde mærke til var spidsen. Spidsen var det afgørende. Ja, men det var det jo også med mikrolitterne i Maglemose. Spidserne er det, der bruges til at gennembore byttet med, en piercingeffekt, men den er ikke nok, hvis de virkelig skulle kunne bruges til de store dyr. Der må være en lang æg, som flænses og ikke gennemborer, og det står tydeligt og klart, at det er det afgørende nye ved disse pilespidser.

Peter Vang Petersen må selvfølgelig have læst det her, det går jeg da ud fra. I hvert fald skriver han det samme her i Søllerødbogen 1977. Men han går altså et skridt videre og sætter navne på og måler, og det er det grundlag, jeg gik videre på.

Så ved vi, at en skævpil er lavet af de store flækker, og jeg skal komme tilbage til, hvis I kan holde ud så længe, en slags forklaring på, hvorfor og hvordan. Se, jeg ville have pilene systematiseret, og det slog mig, at der var en serie, en typologisk rækkefølge. Jeg kunne ikke komme uden om det. Det pinte og plagede mig, og jeg kunne ikke finde nogen forklaring på det. Så slog det mig, at jeg kunne vælge ægbredden, altså den ubearbejdede, som enhed til det, og sætte den lig med 10, og så regne de andre mål om i forhold hertil. Og så tilføjede jeg selvfølgelig for min fornøjelses skyld, mit skøre punkt, flækkebredden, som et væsentligt element.

Og det arbejdede jeg videre med, og da jeg fik det her regnet om, så fik jeg et forbløffende resultat: flækkebredden øgedes fra 4 til op mod 26, når man gik fra type 1 til 7. Selvfølgelig varierede den lange diagonal tilsvarende.

Nu har jeg jo en usalig trang til at simplificere det, jeg har med at gøre. Det kan jo føre til gode ting, og det kan selvfølgelig også føre på vildspor. Jeg sagde simpelthen: Det her

det er ikke bare en synsmæssig serie, det er en typologisk serie, og fristes jeg til at sige, det er en kronologisk serie. Der var holdepunkter for det i Peter Vangs artikel i Søllerød-bogen 1977, hvor han har opstillet pilespidstyperne i et kronologiskema basseret på analyse af materiale fra en lang række daterede boplads fra Øresundsområdet. Her ser man at mine typer 5, 6 og 7 er sene.

Jeg skulle så have de ældste typer fastlagt. Der kom C.L. Vebæk mig til hjælp med Carstensminde. Han lavede i 1937 en stor opgave over fundene fra bopladserne Carstensminde og Syrefabriken på Amager. Det var første gang, at det samlede inventar fra en Kongemoseboplads blev systematisk gennemgået.

CM: Det er synd, det aldrig blev publiceret. Det havde været nyttigt.

Det er synd og skam, for den havde lettet arbejdet i de næste mange år, ved at anvise en klar vej til at få noget ud af de forskellige Kongemosepladser. Jeg ved ikke, hvorfor den ikke blev publiceret. Brøndsted fik jo hans ornamentstudie publiceret i Acta 1938. Det var noget, der interesserede Brøndsted, men det her ragede ham da en fjer, for at sige det lidt ubehøvet, og jeg vil tro, at det er Brøndsted, der har ansvaret for, at den ikke blev publiceret. Den skulle have været publiceret, og den skulle have været et fast grundlag for videre arbejde med Kongemosepladser. Så meget sagt om Vebæk, og jeg mener hvert ord, jeg siger om ham. Nu blev han jo heldigvis så besat af nordbopladserne i Grønland og af sin grønlandske kone og alt det, så jeg tvivler på, at han virkeligt har bekymret sig om, at han ikke blev den, der grundlagde studiet af Kongemosekulturen. Men det kunne han være blevet. Sådan kan det gå i arkæologi.

Nå, men pilespidserne udgjorde altså en serie. Og så slog det mig! Ja, men det giver jo mere end det, for det giver jo faktisk forklaringen på tværpilens opståen her i Danmark. Om den er opstået andre steder også, det skal jeg lade være usagt, men i hvert fald kommer vores under den sene Kongemoseudvikling. Hvor begynder de? Jeg har sat en streg i skemaet (fig. 11), hvor flækkebredden bliver længere end æglængden. Det kan selvfølgelig betegnes som den rene vilkårlighed. Men det kan bruges, og det brugte Peter Vang Petersen, da han bearbejdede materialet fra Vedbæk Boldbaner. Det er en god ting, han har lavet der.

Kronologiskemaet (fig. 11) kunne også bruges på bopladserne i Åmosen, og det kunne faktisk også anvendes på Kongemosepladsen. Der er tilstrækkeligt mange pilespidser fra prøvegrøften. På skemaet er angivet hvor mange pilespidser der er af hver type.

Dermed får man noget at vide om Kongemosebopladsen. Jeg har det med at sige det lige ud. Og jeg sagde det lige ud en gang vi diskuterede det. **Kongemosebopladsen er ikke een boplads. Det er et kompleks af boplads, og bosættelsen strækker sig over et temmeligt langt tidsrum.** Vi kan sige at vi på Kongemosebopladsen har et udviklingsforløb, som også dækker alle de Kongemosepladser, som vi kender fra Aamosen og andre steder. Det er selvfølgelig lidt storsnudet at sige det sådan, men jeg mener det faktisk.

Se, det betød at Kongemosepladsen under udgravningen kunne være delt op, hvis man

ikke havde været så forblændet af det geologiske. Så havde man fået et virkeligt materiale til at skille ud, hvad der er gammelt, og hvad der er ungt. Der er selvfølgelig ingen tvivl om at ude i udsnidsområdet er de nederste lag gamle, men det giver os ikke så meget.

Der kom en sjov støttepille til det her fra vores kære veninde Nanna Noe Nygaard. Kender I den her? Journal of Archaeological Science, 1990, Jeg har fået den af min søn Hans Henrik i januar. Her bliver der fremlagt kulstof 13-målinger på hundeknogler fra de engelske mesolitiske bopladser Star Carr og Seamer Carr samt Kongemosepladsen. Nanna skriver en smule til sidst i artiklen. Det er kun et par sider. Fra Kongemosebopladserne har hun målt kulstof-13 på to hundeknogler samt en del kronhjorteknogler. Og hvad siger de? Det viser sig at disse hunde har et usandsynligt højt kulstof 13-indhold, som aldeles ikke passer ind i Aamosen. Hun er jo heller ikke bange for at vove sig pludseligt ud i nogle baner, som andre måske stiller sig skeptiske over for. Men jeg tror hun har ret her. Disse hunde må være nogle, de har haft med sig ude fra kystbopladserne. Det er den eneste mulige forklaring på det høje kulstof 13-indhold. Og hvad så? Ja, så har vi fået en bekræftelse på, at der kun har været kortvarige bosættelser derinde på Kongemosen. Jeg har ikke fået sagt det til hende endnu, men jeg glæder mig da egentlig til at sige, at jeg er glad for, at hun kunne komme med sådan en støttepæl til mine vilde teorier.

CM: Er der så noget af materialet fra Kongemosepladsen, som du vil kalde tidlig Ertebøllekultur?

Ja, altså nogle af pilespidserne kan findes i Trylleskovfasen, d.v.s. tidlig Ertebøllekultur. Men det er så forbandet lidt vi ved om den ældste Ertebølle i Aamosen. Jeg har to bopladser i Aamosen, en ude vest for Ulkestrup Lyng, som giver et meget mærkeligt inventar, jeg har det med i "den grønne", og en anden ovre fra banken på Maglelyng, som også giver noget gammelt, men ikke nok til at det siger noget rigtigt om det. De er begge to kommet frem ved tørvegravning og tørveæltning, så det er hulter til bulter.

CC: Men vil det sige, at du tror, lige som Troels-Smith, at der var en lang periode i atlantisk tid, hvor der stort set ikke var bosættelse i Aamosen?

Nej, jeg mener bare vi har ikke fundet dem.

CC: Hvad kan grunden være til det?

At vi ikke ved hvad vi skal se efter. At vi ikke ved, hvordan de bopladser skal se ud. Og så længe vi ikke ved det, så kan vi ikke finde dem. Det viser erfaringen fra Maglemose- og Kongemosepladserne jo tydeligt og klart. Der skal være et grundlag at gå efter. Når vi først har det grundlag, så finder vi bopladserne overalt. For så er vi på fast bund.

Dermed har jeg faktisk slået Kongemosepladsen ihjel.

Den er ikke den klassiske boplads, som Lars Larsson så flot skriver i sine bøger. Den er en ophobning af 5, 6 måske 10 eller flere bopladser. Og en lille ting til der er vigtig. Det er overraskende, at der er så få fiskeknogler. Der er selvfølgelig nogle geddekrania og sådan noget, men der burde være kommet mange fiskeknogler, ligesom på Maglemose-

sepladserne. Men de er der ikke.

Hvad siger profeten Nanna? Hun siger, at det slet ikke er en varig beboelse. Det er folk ude fra kysten, som kommer med deres fiskespisende hunde og slår sig ned en kort tid inde i mosen. De driver jagt på storvildt, men de gider selvfølgelig ikke fiske derinde, hvad skulle de dog med det. Ja, sådan har hun ikke sagt det, men det er faktisk det, hun mener. Jeg tror hun har ret.

CC: De har fået smag for saltvandsfisk.

Men hvad ville de her i Aamosen? De ville drive kronhjortejagt. Og der kommer vi så til en af mine andre skøre ideer. Der er noget, jeg kalder overgangsstederne. Søren Andersen vil kalde dem trækveje, og det kan man jo også godt gøre.

Fra Maglemosekulturen finder vi hele urokser, Vig og Prejlerup, som er resultatet af en jagt med et stort selskab. Det må undre, men det hænger selvfølgelig sammen med de midler, de havde til at dræbe et så stort dyr. Der skal man med mikrolitter være meget heldig, hvis man skal dræbe det. Der er ingen af de to, der er blevet dræbt. De er blevet alvorligt såret, og så er de søgt ud i mosen og er gået til bunds der. Det må være den typiske Maglemosejagt. Når vi kommer til de her skævpile, så er een skævpil, anbragt rigtigt, nok til at gøre det af med en kronhjort. Den trænger ind i lungerne, rammer årer, tilføjer og skaber et forfærdeligt stort blodtab. Een eller to mand må være nok til at dræbe en kronhjort.

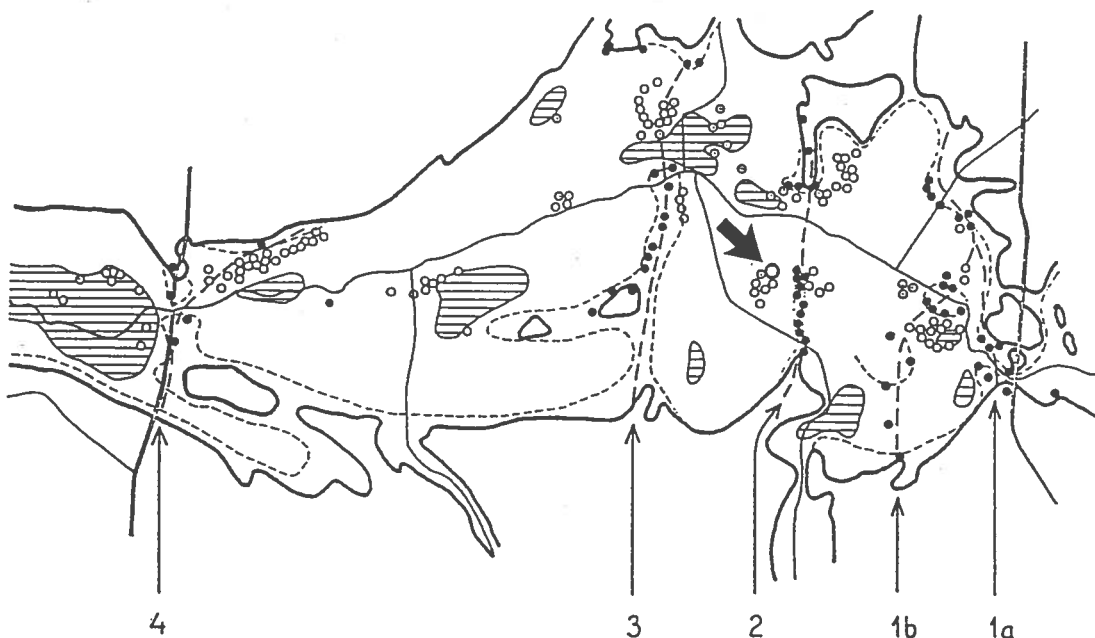

Fig. 13. "Overgangslinjerne" 1-4 i østlige del af Store Åmose. Udfyldt cirkel = boplads på moræne, åben cirkel = boplads i tørv. Kongemosebopladsen er markeret med pil, beliggende umiddelbart vest for "Revlen", som indgår i overgangslinie 2.

Se, det jeg kalder overgangsstederne ses på kortet fra "den grønne" (fig. 13), og det slog mig, at bopladserne ligger langs med de strækninger, hvor vildtet kunne gå over. Det har selvfølgelig betydet noget allerede i Maglemosetid, men det er blevet meget vigtigere, når vi kommer ind i Kongemosetiden, for der får vi den tætte atlantiske skov.

Kronhjortene har det med at trække. Vi har et godt eksempel fra det vestlige Jylland fra Dejbjerg- og Lønborg bakker ved Skjern Å-deltaet. Der er det mærkelige ved det, at omkring århundredeskiftet begyndte man at skyde kronhjorte ude i deltaet. De færdedes altid langs en klar linie fra Dejbjerg kirke, der ligger på sin høje bakke, tydelig synligt fra hele deltaet og til Lønborg bakke over på sydsiden, der ligger ligesådan. Det er en markering af en vej tværs over området, et sted hvor åløbet har spredt sig sådan, så det ikke var altfor vanskeligt at passere. Der var i aviserne derovrefra flere lidt pralende beretninger om, hvordan man skød kronhjorte der ude. Hvad Søren lavede kronhjortene der? I slutningen af 1800-tallet blev Dejbjergbakkerne tilplantet med nåleskove, og omtrent samtidig plantedes den store Blåbjerg Plantage. Der var store bestande af kronvildt begge steder, og det var under deres træk mellem de to områder, at de blev skudt.

Hvad gør man her i Aamosen? Man vil jage sine kronhjorte på et godt sted, og det har man f. eks. ved overgangsstedet fra Sandlyng Skov over Revlen til Øgårde området. Her har der formentlig kun været et smalt område, hvor det var nødvendigt for dyrene at vade i sump eller svømme. Ved et af de her udtørringsarbejder i Åmosen blev der bemærket en sandrevle tværs over det nuværende åløb. Jeg ved ikke, hvor den er indtegnet. Der må være kort, hvor man kan finde den.

Under passagen af dette overgangssted har der været rige muligheder for at nedlægge dyrene, og der har vi forklaringen på Kongemosepladsens placering: På kronhjortenes hovedtrækrute. Og læg mærke til bopladsens nøjere placering. Ikke på selve overgangsstedet, men på kanten af en tørveø lidt vest for Revlen, lige ud til det dybe vand. Så bor man derude, selvfølgelig for ikke at skræmme dyrene. Når så hundene melder, at nu har vi dyrene på vej derud, så sejler man ligeså stille derud til spidsen, og så dræber man sit bytte. Og så kan man bekvemt føre byttet hjem på båden. Vi har ingen båd herinde fra, eller fra Kongemosekulturen overhovedet, den skulle vi jo have.

CC: Men vi har en paddelåre fra Kongemosepladsen.

Det vil sige at vi på Revlen har mange Maglemose- og Ertebøllepladser, men kun en enkelt Kongemoseboplads, som ligger på spidsen mod nord her oppe. Denne plads kender jeg for lidt til, fordi det er Tom Brædstrup Holm, der har de fleste af oldsagerne derfra. Jeg ved ikke, om det er en sen Kongemoseplads, det kunde jeg tænke mig.

Jeg skal lige fortælle lidt om den plads vest for Revlen, der har nr. 18 på oversigtskortet (fig. 6). Det er en Kongemoseplads, og under den ligger der en håndtagsblokplads. Ja, det er store ord at sige, men det skyldes, at da Svend i 1952 fandt Kongemosepladsen, så fandt han også plads 18 og samlede på den. Og det han samlede op der, det er Kongemosesager. Og de blev lagt for sig, fordi man regnede det for en ny plads, selvfølgelig. Og

så kom udgravningen på Kongemose, og der blev harvet smuld på stedet. Så gik de dybere ned, og der kom ting op. Og de ting der kom op, det er væsentlig håndtagsblokke. Der er også Kongemose imellem, det er der jo ikke noget mærkeligt ved, for det er jo harvet op. Jeg kan ikke sige andet end, at med 4 års mellemrum finder man først en ren Kongemoseplads og så senere en håndtagsblokplads.

CM: Er det så forklaringen på forekomsten af urokseknogler på selve Kongemosepladsen?

Det er muligt. Men det tør jeg ikke vove mig ud i. Der er ikke lavet nogen vild teori om det endnu, men det kunne måske komme.

Ja, jeg er selvfølgelig ved at være færdig, men jeg mangler endnu at redegøre for et par ting: Hvordan opstod denne Kongemosesteknik, og hvordan er forholdet mellem den teknik og håndtagsblokgruppen? Og det er væsentlige forhold til bedømmelse af Kongemosepladsen, begge dele.

Først oprindelsen: Pilene er lavet alle sammen af store, kraftige, ret tykke flækker. Man finder på disse pladser store flækker. I enkelte tilfælde op til 30 cm lange, men ellers op til i hvert fald 20 cm. Man finder blokke. Der er selvfølgelig ingen af de store blokke, det er vel klart. De er for længst brugt op.

Her er en tegning af en blok fra en af de senere pladser (fig. 14). Det er fra en Kongemoseplads, Maglelyng V.

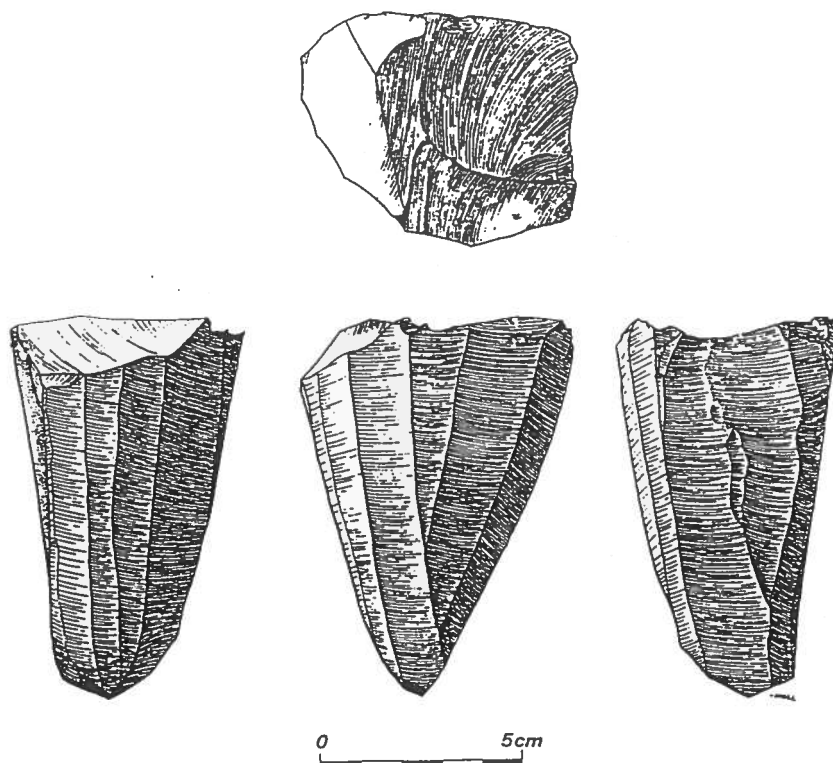

Fig. 14. Flækkeblok fra Maglelyng V. A. Noll Sørensen del.

Der er jo ikke tvivl om, at blokken har været længere, meget længere, og så har den givet netop de typiske lange, ikke voldsomt brede flækker. For de er jo ikke nær så brede som Ertebølleflækkerne. Middeltallet for dem ligger på ca. 15 mm., mens Ertebølleflækkerne ligger med et middeltal oppe på 19-20 mm. Maglemoseflækker ligger nede på 11-12, og flækker fra håndtagsblokke nede på 6-8 mm. De store flækker må man have lavet for at kunne lave skævpile.

Hvis det her, som jeg har siddet og fablet om, er rigtigt, så er den typiske Kongemosekultur, skævpilegruppen, som jeg kalder den, opstået i det centrale Sjælland. Den breder sig til det nordlige Sjælland, og den breder sig også lidt ned i det sydlige Sjælland. Den går til Skåne, men de pladser ligger ret sydligt i Øresund, formodentlig et tegn på, at det rigtige Øresund ikke var dannet endnu. For så har vi forklaringen på, hvorfor vi får dem den vej ind i Skåne.

Men det var ikke, det jeg skulle sige. Nå, nu begynder jeg at blive lidt skør.

CC: Men vil det sige, at du mener, at det ældste Kongemosekultur i Aamosen er noget ældre, end det vi finder ved kysterne?

Ja ja, ja ja. Der er gamle ting på Vedbæk Boldbaner, utvivlsomt, men det allermeste på Vedbækpladserne, det hører jo til Vedbæk-fasen.

CC: Jo, men vi har jo også en del Villingebæk-fase.

Vi har en Villingebæk-fase, men spørgsmålet er, om Villingebæk-fasen ikke dækker over to bosættelsesfaser. Jeg har ikke rigtigt noget grundlag for det, jeg kender ikke oldsagerne, men jeg har en fornemmelse af, at den både rummer noget gammelt og noget yngre.

CM: Der er jo også en spredning på C-14 dateringerne fra selve Villingebækpladsen.

Ja, det er der. Det er der desværre ikke på Kongemosen!

CC: Men hvad er det, du finder på Kongemosepladserne i indlandet, som du ikke finder ude ved kysterne? Er det de store spidsvåben?

Ja, det er de store spidsvåben, og så er det overvejende pilespidstype 1, 2 og 3. Det er selvfølgelig ikke et skarpt skel, men jeg vil tro at disse typer først og fremmest repræsenterer en indlandsbebyggelse.

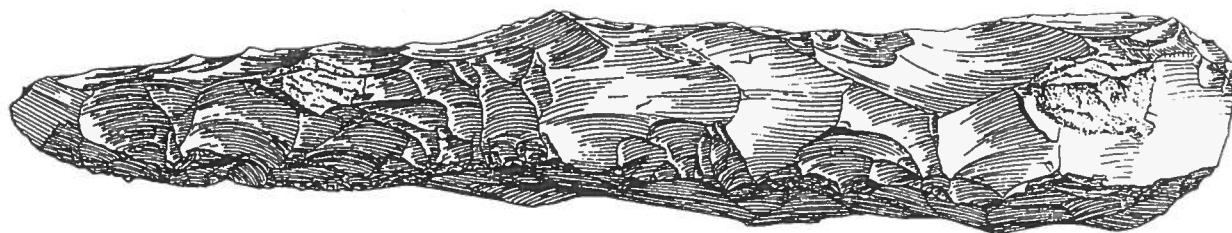

Fig. 15. Stort spidsvåben fra Kongemosebopladsen. Længde 29,5 cm. A. Noll Sørensen del.

CM: Hvordan forholder det sig til de jyske bopladser?

Hvad kender du af bopladser med skævpile i Jylland?

CM: Vi har jo noget, som må være beslægtet med det.

De brede trapezer? Jeg er lige ved at sige: Rend mig - -. De brede trapezer har faktisk ikke noget med skævpilene at gøre. Det er en vesteuropæisk bølge, som når op til Holland, Slesvig-Holsten, Jylland, findes næsten ikke på Sjælland, men er rendt videre til Agerød i Skåne. Og så forsvinder de. De enkelte vi har i Aamosen, ligger på steder, hvor det er mistænkeligt, at de er der. Jeg tror ikke på, de hører til her. Jeg mener faktisk ikke, vi har haft en fase på Sjælland med brede trapezer. Selvfølgelig kan der have været en vis inspiration i brede trapezer, jeg skal ikke benægte det, men de er jo ikke særlig gode, de ligner jo aldeles ikke de ældste fra Kongemosepladsen. Der ingen spids på dem, næsten aldrig.

Dem Therkel fandt i Jylland, det er jo typiske brede trapezer. Der er nogen ganske få, der ligner skævpile, det skal ikke benægtes. Der findes noget, der ligner skævpile oppe på Mors, Øster Jølby, og også ved Brovst, men det er mere brede trapezer, end det er skævpile. I Sønderjylland, Satrup mose f.eks., er der ikke, så vidt jeg ved en eneste regulær skævpil, men derimod er der brede trapezer. På Fyn har vi ingen skævpile. Jeg kender ikke en eneste derfra. Så altså, jeg må afskrive de brede trapezer, de er også aldeles uvedkommende i østdansk sammenhæng.

CM: Nå!

CC: Vi har dem jo i Roskilde fjord. Søren Sørensen har dykket et par år på en plads, som hedder Blak. Der er han oppe på at have 14-16 brede trapezer, og der findes ikke andre pilespidser i laget.

Er han det! Men de findes også derude i Lammefjorden på bopladsen Gislinge Lammefjord.

Skævpile findes i det centrale Sjælland, både inde i landet og ud til Øresund og ned til Smålandsfarvandet. Argusgrunden har et af de store spidsvåben. Og så findes de i Nordvestsjælland, hvor Therkel har en masse fund optegnet. Så finder vi dem i det vestlige Skåne, Häljarp, og lidt ind i Agerød, men der er det nu brede trapezer, der er dominerende. Så findes de op langs den svenske vestkyst, op i Gøteborgegnen, helt op til Hensbacka, hvor der ligger en pæn skævpil, og i degenereret form længere oppe i Østfold og ind i fjeldbopladserne. Og dermed er det sagt! Der findes ingen skævpile i Nordtyskland, der findes ingen i Holland og Belgien, ingen i Polen, men det er nu også kun yderst få pladser, de har undersøgt.

Skævpile er, for at sige det brutalt, et typisk dansk produkt, eller rettere et typisk østdansk produkt. Og det fik betydning, ikke fordi skævpilene var så glimrende eller redskabet så velfunktionerende, men de går over i tværpilene, i Ertebøllekulturen, og der bliver det en succes. For Ertebøllekulturen breder sig som bekendt, ikke bare over Sjælland, hvor der er i hundredvis af bopladser, men endnu mere i Østjylland og Limfjordsegnene, hvor vi vel har op imod 1000 bopladser. Ja, jeg ved ikke tal på dem, men

det må myldre. Vi har dem på Fyn, og vi har dem i Smålandsfarvandet, vi har dem nede i Kielerbugten, vi har dem i det sydlige Slesvig, vi har dem i Holsten, men de går ikke ret længere øst på end Oder, mærkeligt. Og de går ikke sydvest på, der er ikke regulær Ertebølle i Holland, Belgien og Nordøstfrankrig, og den findes slet ikke i England.

Ertebøllekulturen er faktisk vores første, ægte danske produkt, og siden har vi beholdt herredømmet over disse egne. Den er konsolideret til et område omfattende den vestlige del af Østersøen, særlig dens nordlige bredder, men jo også lidt ned i det tyske, så langt som de taler plattysk, men heller ikke længere. Så breder den sig op og bliver dominerende, ikke bare i Danmark, men også i Sverige og Norge, hvor den har forbindelse til Komsakulturen. I Finland ved jeg ikke, om de har rigtig Ertebølle.

Altså, vi har et sydsandinavisk-vestlig Østersø kompleks, som holder sig gennem den hele forhistoriske periode. Også i vikingetiden, også i middelalderen. Hanseaterne handlede væsentlig på os og Norge, og deres skibe er jo de samme. Vi har det med reformationen. Det er vel ikke tilfældigt, at DDR er protestantisk, lutheransk, at den plattyske stribe hen langs sydkysten af Østersøen, også er med i kredsen. Det ses jo gennem jernalderen o.s.v. Vi kunne jo gå videre og sige, at når Bjørn Engholm snakker om forbindelserne herop, så rører han ved noget, der faktisk er fem tusind år gammelt.

CM: Men det vil sige, det udmærket godt kan være en af vores direkte forfædre, der har lavet den her pilespids fra Kongemosen.

Jeg mener faktisk, at Kongemosefolket godt kan være vore tip-tip... De har i dette område været hjemmeboende i hele den lange periode. Hvis I har prøvet at snakke med nordtyskere og sydtyskere, så vil I have opdaget, at det går nemt med nordtyskere. Sydtyskere - så skal man kunne sin grammatik, for at få det til at virke rigtigt. Har I lagt mærke til at nordtyskere har den samme sans for humor, som er almindelig i Danmark? Schwabedissen havde ikke gnist af humor, han er en typisk Rheinländer og sydtysker. Jeg traf en toldkontrollør over hos Althin, som var "skauning" og snakkede "skaunsk", nøjagtig som de gør ude langs østkysten af Sjælland. Vi snakkede sammen, og vi kunne grine af de samme ting, vi sagde de samme vittigheder, vi havde den samme skepsis. Men Althin var udenfor. Han hørte ikke hjemme i Østersøområdet. Vi kan godt have venner nede i det nordtyske, for de er ikke så forskellige fra os, så det gør noget.

Det var vist vel langt, jeg vovede mig ud. Men jeg har en hel del mere at sige. Jeg har ikke snakket om **håndtagsblokgruppen**. Den må jeg have med. Jeg burde have systematiseret dette noget bedre. Der lå en boplads øst for Kongemosepladsen, udenfor indhegningen, og derfor overhovedet ikke taget med i undersøgelsen. Jeg har kigget på den, engang jeg var dernede, og det var typisk håndtagsbloktpe, Der var ingen skævpile og ingen store flækker på den. I prøvegrøften på Kongemosepladsen har vi de forskellige faser, som jeg har omtalt, men der er også ældre ting, nemlig håndtagsblokke. De ligger

også i bunden af udsnittet. Jeg har gået udgravningsprotokollerne igennem og noteret niveauerne i grøfterne i udsnidsområdet. Jeg kan dog ikke sige, om de ligger dybere end de store spidsvåben, for de er jo så tunge, at de nok er sunket 10-20 cm ned.

Yderligere har vi et par ting, som er temmelig afgørende. Jeg har ikke snakket om affald. Men jeg kommer lige til at sige lidt om **flækkebredden af skævpile**. Jeg har lavet en lille statistisk bearbejdelse. Den havde jeg ikke parat, da jeg publicerede mine målinger af flækkebredder i Maglemose-, Kongemose- og Ertebøllekulturen. Flækkebredden af skævpile viser sig at gå fra 10 op til omkring 22, middeltallet er ca 16 (jf. tabel 1).

type	antal	flækkebredde i mm	middeltal i mm
type I	11	11-12-14-12-12-15-13-13-12-12-14	12,7
type II	9	13-15-15-17-18-18-19-23-29	18,6
type III	15	12-13-14-14-15-16-16-16-16-15-17-17-19-20-22	16,1
type IV	7	10-15-15-15-16-19-20	15,7
type I-IV	42		15,7

Tabel 1. Flækkebredde på udvalgte skævpile af type I-IV (jf. fig. 11) fra prøvegrøften på Kongemosepladsen.

Så er der **bredden af mikroburinerne**, og det siger noget. Se, når man laver en skævpil, så skal man have begge ender af flækken fjernet. Derfor er der to mikroburiner. Den ene, den proximale er selvfølgelig er den bredeste, hvis man måler den ved bruddet, og den distale, må være lidt smallere.

På skemaet (jf. tabel 2) ses bredden af mikroburinerne fra prøvegrøften + løsfund. Målene fordeler sig i to grupper: Gruppe a, med bredder fra 10 til 22 mm, hører selvfølgelig nær sammen med skævpilene, det er klart. Gruppe b, med bredder fra 4 til 9 mm, er noget helt andet. De svarer ganske præcist til mikroburinerne på Mosegaarden 3, Nord, den rene håndtagsblokplads. Hvorfor er der så nogen smalle her imellem? For det er der jo. Ja selvfølgelig. Det er fordi der er målt både proximale og distale mikroburiner, hvoraf den sidsnævnte som nævnt må være den smalleste.

bredde	prøvegrøft, antal	løsfund, antal	samlet antal	gruppe	antal i gruppe
4	6	1	7	b	4-8 mmm antal: 84
5	15		15		
6	15		15		
7	16	1	17		
8	28	2	30		
9	10		10		antal: 10
10	32	3	35	a	10-22 mm antal: 268
11	30	5	35		
12	29	8	37		
13	35	5	40		
14	20	1	21		
15	28		28		
16	19		19		
17	24		24		
18	14		14		
19	9		9		
20	4		4		
21	1		1		
22	1		1		
samlet antal	336	26	362		362

Tabel 2. Bredde af mikroburiner fra prøvegrøft samt løsfund.

Stykker der er over 10 mm brede er klart rester fra skævpileproduktion, mens stykker 8-9 mm brede kan være distale stykker fra skævpileproduktion. Stykker af 4-7 mm's bredde kan ikke være andet end rester fra håndtagsblokgruppens mikrolitfremstilling.

I kan se, at jeg har en ret god portion af b-typen. Det er kendetegn på håndtagsblokgruppens tilstedeværelse. Jeg nævnte den boplads, Kongemosen 18, hvor vi havde 2 lag. Den siger os, at håndtagsblokgruppen er ældre end skævpilegruppen der på stedet.

Så har vi det store spidsvåben fra Verup, som Svend pollenanalyserede og slog fast, at

det var samtidig med Ulkestrup, hytte 2. Vi har en kulstof-14 datering af Mosegården 3, Nord, altså håndtagsblokgruppen. Den er også samtidig med hytte 2. Konsekvens: **Der er en periode i tidlig atlantisk tid, hvor vi har tre kulturgrupper samtidigt:** Vi har en Sværdborggruppe i Ulkestrup hytte 2, vi har en håndtagsblokgruppe i Mosegården 3, Nord, og vi har en skævpilegruppe.

Den første til at forsvinde, det er Sværdborggruppen. Den render væk, men hvor render den hen? Oppe syd for Gøteborg ligger der en boplads, som hedder Vesterhagen. Det er en blandet boplads, der øverst har et lag af Ertebølle og nederst et lag af Maglemose med Sværdborg II-flækker og -mikroliter. Det vil altså sige, at da elsdyr og urokse forsvandt nordover, det var de jo nødt til, de rendte jo fra den atlantiske skov, så fulgte de folk, der var mest typisk engageret med disse dyr, med nordover. Vi kan ikke følge dem længere op end til Bohus Len. Hvor de er blevet af, aner vi ikke.

Håndtagsblokgruppen har en tilsvarende tendens, men ikke så udpræget. Det er som om den har bidt sig fast et sted inde i Skåne, jeg ved ikke hvor. Og i det område dukker der noget op, som har en forbandet lighed med skævpileinventaret: den vestsvenske grubekeramiske kultur, kendt fra Lidens bopladser ved Jonstorp.

Den grubekeramiske kultur har en flækkeproduktion, som forbløffende ligner skævpilegruppens. Men de har nogen andre pile. De har lavet skaftungepile af disse flækker. De breder sig op igennem Vestsverige og ind i det norske, hvor de åbenbart har befundet sig ret godt i temmelig lang tid. Så er de blevet optaget i de nye kulturbølger, der er kommet der op over. Jeg kunne tænke mig, at det var en sen født ætling af skævpilegruppen. Den ligner jo slet ikke Ertebølle overhovedet. Den ligner i flintproduktion heller ikke noget som helst i retning af neolitisk. Dens skaftungepile kan minde om noget, der findes i neolitisk tid, det må jeg indrømme, men selve flækketekniken, blokken og det hele, det er gammelt.

Jeg skal ikke gøre mere ud af det der, for det er et sidespor jeg er kommet ind på, men jeg har ikke kunnet lade være med at gøre mig mine tanker om det. Jeg har nået langt omkring, nogen vil nok sige for langt, men I ser ud, som om I var med på det. Dermed ikke være sagt, at I er enige med mig?

CC og CM: Nej, nej.

Det venter jeg heller ikke. Jeg har ikke brug for nogen, der er enig med mig! Jeg er så revnende lige glad.

CC: Jeg synes, det var fint at høre forhistorien trukket helt op til nutiden. Hvad havde du egentlig speciale i som historiker?

Reformationstiden, her i Danmark, væsentlig koncentreret om skattetekniken. Jeg har slet ikke haft noget med arkæologi at gøre i den forbindelse. Alt det må jeg have læst mig selv til, f. eks. hos ham den skøre franskmand, Nougier, som lavede en stor bog. Vanvittig! Han havde ligesådanne lange udsyn, som jeg har, så jeg kan altså risikere at blive sat i gruppe med ham. Nå, det overlever jeg jo nok, den korte tid jeg har tilbage.

Ja, I skal have tak fordi I har lyttet til mig.

CM: Det var spændende, og du fører jo trådene tilbage til de gamle lørdagsmøder også. Jeg kan huske jeg har set den protokol en gang. Jeg kan se, at det er sådan nogle ting, I også har arbejdet med dengang. Og når du nu endte med din grubekeramiske kultur, så var det noget af det, som jeg kan huske, at Troels-Smith var meget engageret i. Hvor må I have haft nogle meget hidsige møder.

Ja, men det var jo en spredt læsning, som strakte sig over hele Europa og ned til Spanien og ud til Forasien, ind i Rusland for så vidt. Jeg var fuldkommen gal med at læse den gang.

CC: Nu kan man jo beklage meget, at vi ikke også har "båndet" en tilsvarende samtale med Svend om Kongemosepladsen. Så vi også havde fået historien om Kongemosen set med geologens øjne.

CM: Gad vist om der er mere at lave. I har jo kun gravet mindre end en femtedel af bopladsen ud. Hvordan har resten det?

CC: Der er jo blevet dybdepløjet, og netop det der kunne være mest interessant i dag, nemlig bopladsområdet med formodede anlæg, er i hvert fald spoleret. Der kan måske ligge lidt udsnid tilbage, men det er ikke så væsentligt, for det har Svend jo dokumenteret rimelig godt, ikke?

Jo, det er bopladsområdet, der er den store svaghed.

CC: Der har manglet en arkæolog.

Det er også derfor, jeg med næb og klør vil forhindre, at det bliver en typeboplads for gruppen, for det er den ikke. Den kan bidrage til beskrivelsen af Kongemosekulturen, men de andre boplads er lige så vigtige, eller vigtigere. Dem må man søge i "den grønne".

"Aamosens adel", som jeg kaldte dem. Det griner Brinch ad. De drillede mig jo med det dernede. Ja, når de havde været ude, gerne om søndagen, og samle op på nogle af de her pladser, så kom de med en håndfuld flint og sagde: "Hvor er det fra?". Det var selvfølgelig altid Kongemoseflækker, de kom med, for ellers var der jo ikke noget ved det. Men jeg kunne næsten altid sige, om det var fra øst eller vest. Og det grinede Brinch jo også ad, selvfølgelig.

CC: Men man må jo sige, at det du nu har fremlagt, altså at bosættelsen på Kongemosepladsen har en længere tidsmæssig udstrækning, også støttes af Svends egne pollenanalytiske undersøgelser på pladsen. For der ser man nemlig, at der er en forskydning på kulturlagets alder, når man går fra øst til vest.

Ja, mit slutord skal da også være: "Kongemosebopladsen er ikke een boplads, men en række af jagtstationer"

Sig mig, hvad gør I ved det her? Har du har slukket den der?

CC: Nej, endnu ikke. Skal jeg gøre det?

Ja, det synes jeg.

Efterskrift af Knud Andersen, august 1993.

Mit testamente - arkæologisk

I. Naturhistorie

- A. Istiden slutter brat, Danmark isfrit ca. 13.000 f.v.t.
- B. Smeltevandet hæver havniveauet - det kulminerer ca. 6.000 f.v.t.
- C. Planterne indvandrer, fulgt af dyrene og menneskene, der jo lever fedt på dem.
 1. Arktisk vegetation med rensdyr.
 2. "Åben skov", birke-fyrreskov med vildhest og bison, senere fyrre-hasselskov med elsdyr og urokse.
 3. "Lukket skov", linde-, ege-, elme-, aske-, elleskov med kronhjort, rådyr og vildsvin.
- D. Menneskene følger tæt i hælene på dyrene, ind i landet og lidt senere nordover. Vi ved ikke hvor de blev af.
Da skoven lukker sig bliver vore forfædre i landet og en helt ny kulturhistorie tager fart.

II. Kulturhistorie

- A. Det er først i de sidste 20 år at danske og nordtyske arkæologer har draget konsekvensen af denne dramatiske udvikling. Først selvfølgelig de holstenske arkæologer, så de slesvig-holstenske - og nu er vi så tvunget til at tage stilling her i landet.
- B. Hvad gjorde de mennesker der kom i hælene af de nye dyr? Ja, de myrdede selvfølgelig løs så længe der var tale om åbent land. Senere blev de tvunget til at ændre taktik.
- C. Den senglaciale og tidlig postglaciale jagtstrategi, belyst ved bopladserne Jels, Slotseng, Søbjerg m.fl.:
Jægerne slår sig ned på banker, hvorfra de har godt udsyn, og gør sig klar til myrderiet. Helst skal der også være en terrænhindring for dyrenes vandring, en slugt, en sø o.l. Dette er nøglen til at finde, hvor disse jægere har boet - og i de kommende år vil vi høre om fund af snesevis af bopladser, eller rettere jagtstationer.
Peter Vang Petersen har i det østlige Danmark dristigt trukket linier op for rensdyrenes vandringsveje og dermed den mulige placering af jagtstationerne, og snart må vi vel få slige linier op gennem jylland.
- D. Hvorfor har vi ikke fundet disse pladser noget før? Ja, det er nemt at forstå. I årene 1917-ca 1950 har to arkæologer domineret opsøgningen af jægerbopladser: Terkel

Mathiassen og Westerby. Begge gjorde deres epokegørende fund i vådområderne, moser, enge o.l. Vi var blændet af dem. Fra Åmose-området kom kun fund fra de våde arealer. Det faldt os aldrig ind at boplads kunne ligge andre steder.

Men nu? Det kommer jeg næppe til at opleve, men der er noget at gøre for amatører, der ikke er afskrækkes af besværet. Og udbyttet vil blive stort !!

16 august 1993

- endnu ved mine fulde fem,
men jeg kan ikke bøje mig ned for
at samle et flintstykke op.

Efterskrift:

Kongemosefundet er ikke fra een boplads, men fra en stribe "jagtstationer" lagt langs den daværende søbred.

Alle fangstpladser i Åmosen er præget af fiskerester, men på Kongemosepladsen er der så at sige ingen. Hvorfor ikke? Selvfølgelig fordi de slet ikke interesserede sig for fisk, men så meget mere for kronhjort.

Og så? Ja, Troels-Smith og flere har altid hævdet at Kongemosekulturens skævpile var efterkommere af Ahrensburgpilene.

Og Peter Vang Petersen trækker linierne for Ahrensburg-pladser op gennem det østlige Sjælland.

Så har vi løsningen: Kongemosekulturen er en sen udløber af Ahrensburg og slet ikke i familie med de fiskeivrige Maglemosejægere.

Kongemosens "overgangssted" er det sidste spor af en syvtusind år gammel jagtteknik.

men så var det også slut

Litteratur der er nævnt i Knud Andersens afsnit:

- Andersen, K. 1943. Stenalderen i Skodborg-Vandfuld Herreder. Hardsyssels Aarbog XXXVII.
- Andersen, K. 1951. Hytter fra Maglemosetid. Nationalmuseets Arbejdsmark 1951.
- Andersen, K., Jørgensen, Sv. J. og Richter, J. 1982. Maglemosehytterne ved Ulkestrup Lyng. Nordiske Fortidsminder. Serie B, Bd. 7.
- Andersen, K. 1982. Mesolitiske flækker fra Åmosen. Aarb. f. Nord. Oldk. og Hist. København 1984.
- Andersen, K. 1983. Stenalderbebyggelsen i den vestsjællandske Åmose. Fredningsstyrelsen, København.
- Clark, J. G. D. 1936. The Mesolithic Settlement of Northern Europe. Cambridge 1936.
- Clark, J. G. D. 1958. Blade and Trapeze Industries of the European Stone Age. Proceedings of the Prehistoric Society 1958.
- Clutton-Brock, J. & Noe Nygaard, N. 1990. New Osteological and C-Isotope Evidence on Mesolithic Dogs: Companions to Hunters and Fishers at Star Carr, Seamer Carr and Kongemose. Journal of Archaeological Science 17.
- Jørgensen, Sv. 1954. A Pollen Analytical Dating of Maglemose Finds from the Bog Aamosen, Zealand. Danmarks Geologiske Undersøgelse. II Rk. Nr. 80.
- Jørgensen, Sv. 1956. Kongemosen. Kuml.
- Mathiassen, Th. 1937. Gudenaakulturen. En Mesolitisk Indlandsbebyggelse i Jylland. Aarb. f. Nord. Oldk. og Hist. København 1937.
- Mathiassen, Th. 1943. Stenalderbopladsen i Åmosen. Nordiske Fortidsminder, III, 3.
- Petersen, P. Vang 1977. Vedbæk Boldbaner - endnu engang. Søllerødbogen 1977.
- Vebæk, C. L. 1938. New finds of mesolithic ornamented bone and antler artefacts in Denmark. Acta Arch. 1938.

Knud Andersen - Publikationsliste 1943-1993

- Andersen, K. 1943. Stenalderen i Skodborg-Vandfuld Herreder. Hardsyssels Aarbog XXXVII.
- Andersen, K. 1944. Opskærping af kærnekser - ægafslag. Aarb. f. Nord. Oldk. og Hist. 1943.
- Andersen, K. 1951. Hytter fra Maglemosetid. Nationalmuseets Arbejdsmark 1951.
- Andersen, K. 1961. Verupbopladsen. En Maglemoseboplads i Åmosen. Aarb. f. Nord. Oldk. og Hist. 1960.
- Andersen, K. 1978. Smuldbopladsen i Åmosen. Nationalmuseets Arbejdsmark 1978
- Andersen, K. 1980. Har de mesolitiske folk i Åmosen været kejthåndede - eller? Fra Holbæk Amt 1979-80.
- Andersen, K., Jørgensen, Sv. J. og Richter, J. 1982. Maglemosehytterne ved Ulkestrup Lyng. Nordiske Fortidsminder. Serie B, Bd. 7.
- Andersen, K. 1982. Bjergby Enge, en tidlig Maglemoseplads. Aarb. f. Nord. Oldk. og Hist. 1980.
- Andersen, K. 1983. Stenalderbebyggelsen i den vestsjællandske Åmose. Fredningsstyrelsen, København.
- Andersen, K. 1984. Mesolitiske flækker fra Åmosen. Aarb. f. Nord. Oldk. og Hist. København 1982.
- Andersen, K. 1985. To Åmosepladser med håndtagsblokke. Aarb. f. Nord. Oldk. og Hist. 1984.
- Andersen, K. 1985. Frihavnen - den første Kongemoseplads. Nationalmuseets Arbejdsmark 1985.
- Andersen, K. og Christensen, C. 1993. Kongemosebopladsen - typelokaliteten i den vestsjællandske Åmose. Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser 1993, rapport nr.36.